



Pedagogická  
fakulta  
Faculty  
of Education

Jihočeská univerzita  
v Českých Budějovicích  
University of South Bohemia  
in České Budějovice

**Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích**

Pedagogická fakulta

Katedra tělesné výchovy a sportu

Diplomová práce

# **Historie učitelských ústavů v Českých Budějovicích**

Vypracoval: Bc. Martin Rozhoň

Vedoucí práce: doc. PaedDr. Jan Štumbauer, CSc.

České Budějovice, 2019



Pedagogická  
fakulta  
Faculty  
of Education

Jihočeská univerzita  
v Českých Budějovicích  
University of South Bohemia  
in České Budějovice

**University of South Bohemia in České Budějovice**

Faculty of Education

Department of Sports Studies

Thesis

# **The History of Teacher Institutes in České Budějovice**

Author: Bc. Martin Rozhoň

Supervisor: doc. PaedDr. Jan Štumbauer, CSc.

České Budějovice, 2019

## **Bibliografická identifikace**

**Název diplomové práce: Historie učitelství v Českých Budějovicích**

**Jméno a příjmení autora: Bc. Martin Rozhoň**

**Studijní obor: Mn–Tvn**

**Pracoviště: Katedra tělesné výchovy a sportu PF JU**

**Vedoucí diplomové práce: doc. PaedDr. Jan Štumbauer, CSc.**

**Rok obhajoby diplomové práce: 2019**

### **Abstrakt:**

Diplomová práce se zabývá historií učitelství v Českých Budějovicích a připomíná jejich význam pro rozvoj školství a společnosti.

Práce je rozdělena do pěti částí. První část je zpracována jako stručné dějiny vzdělávání. Představuje historické mezníky, které sehrály významnou úlohu na podobu vzdělávání v Čechách od 18. století až po současnost. Ve druhé části jsem se zaměřil na vývoj učitelství na území České republiky. Třetí část se zabývá historií vzdělání v Českých Budějovicích od jeho vzniku až po současnost. Čtvrtá část se věnuje nejstaršímu z českobudějovických učitelství. Tím byl Německý učitelství. Nastíhujeme zde jeho vznik a průběh jeho působení v Českých Budějovicích. Pátá část se zabývá vznikem a vývojem Českého učitelství v Českých Budějovicích. Ukazuje také na důležitou součást výuky učitelů propojením teorie a praxe učení. Připomíná také významnou vlasteneckou úlohu českých škol a učitelů v době Rakouska – Uherska, udržováním národních tradic a v boji za samostatnost Československa. Poslední část je věnována Ženskému církevnímu učitelství v Českých Budějovicích od jeho založení až po jeho zrušení.

**Klíčová slova:** učitelství, České Budějovice, školy

## **Bibliographical identification**

**Title of the graduation thesis: The History of Teacher Institutes in České Budějovice**

**Author's first name and surname: Bc. Martin Rozhoň**

**Field of study: Mn–Tvn**

**Department: Department of Sports studies PF JCU**

**Supervisor: doc. PaedDr. Jan Štumbauer, CSc.**

**The year of presentation: 2019**

### **Abstract:**

The thesis deals with the history of teachers' institutes in České Budějovice and highlights their importance for the development of education and society. The work is divided into five parts. The first part is processed as a brief history of education. Represents the historical milestones that have played an important role in the form of education in the Czech republic from 18. century to the present day. In the second part I focused on the development of teachers' institutes on the territory of the Czech republic. The third part deals with the history of education in České Budějovice since its inception to the present day. The fourth part is dedicated to the oldest of ceske budejovice teachers' institutes. It was a German teaching institute. Nastiňujeme here his emergence and the course of his tenure in České Budějovice. The fifth part deals with the emergence and development of the Czech teacher's institute in České Budějovice. It also shows the important part of the teaching of teachers by linking theory and practice learning. It also recalls an important patriotic role of the Czech schools and teachers in the time of Austria – Hungary, keeping the national traditions and in the struggle for independence of Czechoslovakia. The last part is devoted to the Woman's church's teaching institute in České Budějovice from its inception until after its cancellation.

**Keywords:** Teaching institution, České Budějovice, schools

## **Prohlášení**

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě archivované Pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

.....

Datum

.....

Podpis studenta

## **Poděkování**

Děkuji vedoucímu mé diplomové práce, panu doc. PaedDr. Jan Štumbauer, CSc. za pomoc při zpracování diplomové práce a za poskytnutí užitečných informací. Dále děkuji také pracovníkům Státního okresního Archivu České Budějovice za zapůjčení literatury a poskytnutí informací potřebných ke zpracování diplomové práce.

## Obsah

1 Úvod.....	8
2 Metodologie .....	10
2.1 Cíl, úkoly, předmět práce .....	10
2.1.1 Cíl práce .....	10
2.1.2 Úkoly práce.....	10
2.1.3 Předmět práce.....	10
2.2 Metody práce.....	10
2.3 Rozbor pramenů a literatury.....	11
3 Historie školství v České republice .....	12
4 Historie učitelských ústavů .....	18
5 Historie školství v Českých Budějovicích .....	22
6 Německý učitelský ústav v Českých Budějovicích.....	30
6.1 Založení Německého učitelského ústavu v Českých Budějovicích.....	31
6.2 Život na Německém učitelském ústavu v Českých Budějovicích .....	37
6.3 Poslední roky Německého učitelského ústavu v Českých Budějovicích.....	43
7 Český učitelský ústav v Českých Budějovicích.....	47
7.1 Založení a vývoj Českého učitelského ústavu v Českých Budějovicích .....	47
7.2 Školní rok a jeho organizace na Českém učitelském ústavu v Českých Budějovicích..	52
8 Ženský církevní učitelský ústav U sv. Josefa v Českých Budějovicích.....	57
8.1 Budova Ženského církevního učitelského ústavu U sv. Josefa v Českých Budějovicích .....	59
8.2 Učební osnovy na Ženském církevním učitelském ústavu U sv. Josefa v Českých Budějovicích.....	60
8.3 Přijímací řízení na Ženském učitelském ústavu U sv. Josefa v Českých Budějovicích	60
8.4 Zkoušky dospělosti na Ženském učitelském ústavu v Českých Budějovicích .....	61
8.5 Pravidelné události na Ženském učitelském ústavu U sv. Josefa v Českých Budějovicích.....	61
8.6 Praktická výuka na Ženském církevním učitelském ústavě U sv. Josefa v Českých Budějovicích.....	62
8.7 Období první světové války (1914–1918) na Ženském učitelském ústavu U sv. Josefa v Českých Budějovicích.....	63
8.8 Poválečné období na Ženském církevním učitelském ústavu U sv. Josefa v Českých Budějovicích.....	63
9 Závěr.....	65
Seznam literatury.....	66

# 1 Úvod

Diplomová práce se zabývá historií učitelských ústavů v Českých Budějovicích. Toto téma jsem si vybral proto, že sám studuji učitelství na Pedagogické fakultě, jejíž předchůdci byli právě učitelské ústavy. Chtěl jsem se dozvědět něco víc o tom, jak zde vznikla výuka učitelství a seznámit s tím čtenáře. Práce je zaměřena na období od jejich vzniku až po jejich uzavření.

Ve své práci jsem se zaměřil na historický vývoj učitelských ústavů a způsob jakým na nich probíhala a měnila se výuka. Práci jsem si rozdělil na pět částí, s kterými vás níže stručně seznámím.

V první části seznamuji s vývojem školství na území České Republiky od poloviny 18. století. Tento mezník jsem si vybral proto, že od této doby se stala školní docházka povinnou. V období, kterým začínám, existovaly tři typy škol: triviální, hlavní a normální (vzorové). Dále zde seznamuji s reformou vzdělávání učitelů a s preparandem, což byla učitelská příprava. Také zde seznamuji s reformami, které zavedl Josef II. Po těchto reformách se zaměřuji na období národního obrození, ve kterém vznikly počátky novodobé české pedagogiky, a na významné učitele té doby. S jako dalším významným bodem historie českého školství, zde seznamuji s politickým zřízením školním z roku 1805. Na závěr této kapitoly přibližuji rozvoj středních a vysokých škol a s tím, jak se lišil vyučovací jazyk podle druhu školy.

V druhé části jsem se zaměřil na historii učitelských ústavů obecně na území České republiky. Popisuji zde jak se postupně měnily spolu s reformami, které je utvářeli. Hlavní reformy jsou z let 1869 a 1883. Také zde popisuji jak na přelomu 19. a 20. století již učitelské ústavy nepokrývali potřeby pro vzdělávání učitelů a musely být nahrazeny univerzitami.

V další části své práce se zabývám rozvojem školství v Českých Budějovicích. Na začátku této kapitoly seznamuji s vývojem vzdělání od jeho vzniku (údajně první polovina čtrnáctého století) až po reformy Marie Terezie a Josefa II. Těmito reformami se zabývám trochu podrobněji. Dále v této části popisuji reformy po roce 1800 a jejich dopad na školství v Českých Budějovicích. Následně se zabývám vznikem středních škol ve městě, jejich vývojem a některé významnější popisuji detailněji. Na závěr této kapitoly se zaměřuji na vyšší vzdělání pro dívky a chlapce v Českých Budějovicích.

Ve čtvrté části se zabývám historií německého učitelského ústavu. Počátky byli již na konci 18. století pod vedením piaristů v podobě preparandií. Z těch v roce 1869 vznikl



německý učitelský ústav. Ihned po jeho založení se stal velmi atraktivním pro uchazeče o učitelskou profesí. Zájem o učitelství po prvních deseti letech opadl, ale i tak vzdělávali přibližně 40–50 pomocných učitelů ročně (plnohodnotnými učiteli se mohli stát absolventi až po dvouleté praxi). Popisují zde rozvoj učitelského ústavu a také zde mám některé vzpomínky bývalých absolventů.

Pátou část práce mám zaměřenou na Český učitelský ústav v Českých Budějovicích. Tuto kapitolu jsem si rozdělil na dva díly. V prvním díle seznamuji s vývojem ústavu od jeho založení po jeho uzavření. Popisují zde problémy s jeho založením, rozvoj v budově obecné Matiční školy, stěhování, kterým si ústav prošel v období první a druhé světové války, až po ukončení jeho činnosti v Jeronýmově ulici. V druhé podkapitole se zaměřuji na obsah vyučování, a to, jak se měnil během let.

V šesté části se zabývám Ženským církevním učitelským ústavem u sv. Josefa. Jejím vývojem v průběhu let jejího působení. Dále se zabývám budovami, ve kterých měla své sídlo. Nastiňuji zde jaké měli učební osnovy a podle jakých kritérií byli vybíráni studenti během přijímacích zkoušek. Jako další zde popisují, jak probíhali zkoušky dospělosti a na závěr zde popisují nějaké akce, kterých se účastnil ženský učitelský ústav.

## 2 Metodologie

### 2.1 Cíl, úkoly, předmět práce

#### 2.1.1 Cíl práce

Cílem této diplomové práce je zpracovat historii učitelství v Českých Budějovicích od jejich počátků až do ukončení jejich činnosti pomocí informací získaných z tištěných zdrojů a internetových stránek.

#### 2.1.2 Úkoly práce

Takto stanovený cíl je dále rozčleněn do těchto dílčích úkolů:

- ✓ Provést detailní obsahovou analýzu všech dostupných souvztažných písemných, fotografických pramenů, dobových periodik, literatury, vzpomínek pamětníků a internetových zdrojů.
- ✓ Zpracovat relevantní část historie vzdělávání v České republice a Českých Budějovicích a historii učitelství na území České republiky.
- ✓ Zpracovat přehled historie učitelství v Českých Budějovicích.
- ✓ Rozčlenit hlavní část textu a systematicky, jednotně a detailně zpracovat zvlášť každý učitelství v Českých Budějovicích.
- ✓ Shromáždit veškerý možný souvztažný fotografický a obrazový materiál a zpracovat vybraný materiál do obrazových příloh začleněných do textu s příslušným popisem a úpravou (digitální úprava, orámování a oříznutí).

#### 2.1.3 Předmět práce

Předmět práce je z hlediska *územního* primárně zaměřen na České Budějovice, v širším kontextu pak na celou Českou republiku.

Z hlediska *časového* je předmět práce zaměřen na období od konce 18. století až do roku 1948. Tedy v období od vzniku prvních učitelství kurzů až po zrušení učitelství ústavů.

Z hlediska *věcného* je bezprostředně zaměřen na učitelství v Českých Budějovicích a v širším kontextu na vývoj školství na území České republiky.

### 2.2 Metody práce

Jedná se o standardní historickou práci z našich nejnovějších dějin vzdělávání učitelů. Při jejím řešení byl kladen důraz hlavně na detailní obsahovou analýzu všech

dostupných souvztažných zdrojů. Jako metody práce byly použity standardní historické metody, a to především přímá a progresivní, a v omezené míře také i biografická a nepřímá. Vlastní faktografický popis mohl být, vzhledem ke svému monotematickému charakteru a přesně vymezenému údobí, proveden v jednotlivých částech práce vždy diachronním způsobem.

Vzhledem k výrazně dokumentačnímu charakteru práce byla věnována maximální pozornost zpracování všech dostupných souvztažných písemných, fotografických pramenů, dobových periodik, literatury, vzpomínek pamětníků a internetových zdrojů. Díky poměrně široce vymezenému předmětu práce se celkem logicky, jako jeden z hlavních problémů, objevila značná nerovnoměrnost a nevyváženost výskytu využitelných faktů ve zpracovávaných zdrojích.

Jako samostatný problém se ukázalo být získání a zejména přesné popsání dostatečného množství obrazových a fotografických podkladů a příloh, a to jak co do jejich struktury, tak zejména kvality. Pro jejich získání a následné popsání byly využity všechny dostupné zdroje včetně internetových stránek. Při použití fotografií zkopírovaných z dobových periodik a také knih se stala pochopitelně velkým problémem jejich kvalita. Přesto se podařilo zařadit do textu poměrně velké množství fotografických a obrazových příloh, které mají nesporné vypovídající schopnosti. Pod obrazovými přílohami je vždy uveden jejich popis a zdroj.

### 2.3 Rozbor pramenů a literatury

Při zpracování tohoto tématu hrály institucionální archivní zdroje hlavní úlohu, kdy jsem z nich čerpal značnou část v práci uváděných faktů. Bylo to hlavně v částech zaměřených na konkrétní učitelské ústavy v Českých Budějovicích. Archivní zdroje byly například u německého učitelského ústav v podstatě jediný zdroj, který jsem dokázal sehnat.

Bylo to hlavně v částech práce týkajících se historie Německého a Českého učitelského ústavu v Českých Budějovicích. V obecné části jsem čerpal převážně z internetových stránek a z literatury. V části týkající se Ženského učitelského ústavu v Českých Budějovicích jsem vycházel převážně z internetových zdrojů

### 3 Historie školství v České republice

V českých zemích došlo k rozvoji školství zejména v druhé polovině osvěcenského 18. století, tedy v době vlády Marie Terezie (1740–1780) a jejího syna Josefa II. (1780–1790). Koncem výše zmíněného století byly v monarchii položeny základy moderní školské soustavy. Uzavřela se tím starší feudální epocha, kdy škola byla soukromou doménou církve, pozemkové vrchnosti a měst, a postupně se prosadilo nové pojetí, podle něhož se školství stalo součástí organizace a moci státu. Již v roce 1770 označila Marie Terezie, habsburská císařovna a česká královna, školství za „politikum“,<sup>1</sup>tj. oblast zájmu státu a v rámci centralistické politiky začala vytvářet jednotný školský systém. Školské reformy provedené za vlády této panovnice tak představovaly důležitý předěl v historii českého školství, daly vznik novodobé školské soustavě a vytvořily moderní obsah vzdělání.



**Obrázek 1: Portréty Marie Terezie a Josefa II.**

<http://www.dejepisvkostce.estranky.cz/clanky/novovek/nejen-ceske-zeme-za-vlady-marie-terezie-a-josefa-ii..html>.

<sup>1</sup> V roce 1770 pronesla Marie Terezie památný výrok „Die Schule ist und bleibt allezeit ein Politicum“ jenž v překladu zní „Školství jest a zůstane pro všechny časy politikum“. Drobil E. Národní školství, s 22–23.

Významným mezníkem z hlediska vývoje školství bylo zrušení jezuitského řádu papežem Klimentem XIV. dne 21. července 1773. od roku zrušení tohoto církevního řádu se začala postupně, ale již systematicky prosazovat laicizace a demokratizace školství a začalo vytváření jednotného školského systému.

V souvislosti s těmito tendencemi došlo v roce 1774 k zásadní reformě elementárního školství. Šestého prosince 1774 vstoupil v platnost všeobecný školský zákon,<sup>2</sup> vypracovaný zaháňským opatem Johanem Ignácem Felbigerem (1724–1788). tímto školským řádem byla zavedena povinná šestiletá školní docházka a vznikla trojstupňová školská soustava – školy triviální, hlavní a normální. *Všeobecný školský pořádek pro německé normální, normální a triviální školy ve spojených císařsko-královských dědičných zemích* tak představoval první dokument na poli elementárního rakouského školství, jenž se stal základem pro organizaci obecných škol a s některými změnami platil téměř sto let, až do nové úpravy primárního školství, která byla provedena v Rakousku v roce 1869.<sup>3</sup>



**Obrázek 2: Portrét Johanna Ignáce Felbigera.** [http://www.tripota.uni-trier.de/single\\_picture.php?signatur=121\\_port\\_0929](http://www.tripota.uni-trier.de/single_picture.php?signatur=121_port_0929).

Podle tohoto řádu byly zavedeny elementární vzdělávací ústavy trojího typu. Nejnižší stupeň představovaly školy triviální. Zakládány byly v menších městech a městečkách nebo na venkově při farních a filiálních kostelech a vedle náboženství se

<sup>2</sup> Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal-, Haupt- und Trivialschulen in sämtlichen k. k. Erbländern.

<sup>3</sup> Veselá, Z. Vývoj české školy, Praha, s. 9.

v nich vyučovalo tzv. trivium – čtení, psaní a počítání. V každém větším městě nebo alespoň v jednom městě každého kraje byly zřizovány školy hlavní, o třech či čtyřech třídách, které zajišťovaly rozšířenou výuku předmětů škol nižších. V hlavních zemských městech pak docházelo k budování čtyřletých škol normálních, které žákům poskytovaly přípravu pro další studia či studenty připravovaly pro některá povolání.

Tereziánské reformy základního školství nesporně vedly ke zvýšení celkové úrovně vzdělanosti a znamenaly velký pokrok.<sup>4</sup> Stále však přetrvávaly vážné nedostatky, k nimž vedle zcela nedostatečného hmotného zabezpečení učitelů a materiálního vybavení škol patřila i značně volná povinnost školní docházky.<sup>5</sup> Nepříznivé bylo konečně i to, že průvodním projevem reformy byla germanizace školství a němčina se tak prosazovala jako vyučovací jazyk na všech typech škol. Vyučování prostřednictvím mateřského jazyka bylo umožněno pouze na školách triviálních založených na místech s vysokou koncentrací českého obyvatelstva. Ve školách hlavních se používala kombinace obou řečí, normální školy pak fungovaly jako instituce jazykově čistě německá.

Zrušení řádu Tovaryšstva Ježíšova umožnilo také úpravu studia v sekundární školské sféře, jenž navázala na reformu obecného školství z roku 1774 a byla provedená roku následujícího. Většina gymnázií tehdy přešla do státní správy. Po převzetí jezuitských gymnázií státem však došlo ke značnému snížení jejich počtu, neboť stát považoval velký počet těchto středoškolských institucí za zbytečný a jejich udržování za příliš nákladné. Po úpravách provedených v roce 1775 tak v Čechách zůstalo z celkového počtu 44 gymnázií pouze 13, na Moravě jich pak zbylo z původních 15 jen 7.

Gymnázia byla reformována organizačním statutem z roku 1775, vypracovaným piaristou Gratianem Marxem. Reformou byly zřízeny pětileté středoškolské ústavy, v nichž obsah vzdělání zajišťoval třídní učitel, který vyučoval všem předmětům kromě náboženství, jenž bylo přednášeno z úst katechety. Pod vlivem germanizačních snah byla v nižších třídách zavedena němčina jako vyučovací jazyk. Avšak úpravami z let 1805 a 1818 bylo studium na gymnáziu opět prodlouženo na původních šest let. Během výše stanovených třinácti let navíc došlo k dočasnému zavedení systému odborných učitelů,

---

<sup>4</sup> Podle statistických údajů z konce 18. století došlo ke kvalitativnímu růstu škol: 32 hlavních, 50 normálních a 2461 triviálních. Šafránek, J. Školy I, s. 168.

<sup>5</sup> V roce 1808 bylo v Čechách 360552 školou povinných dětí, pravidelně však školu navštěvovalo pouze 251491 žáků. Kádner, O. Vývoj I, s. 78.

který však v roce 1818 nahradil tradiční systém třídních kantorů podle klíče „jedna třída – jeden učitel“.

V letech 1818 až 1848 se školství vyznačovalo strnulostí a zakonzervováním stávajících poměrů. Nové změny nastartovaly až události roku 1848, kdy se součástí revolučního programu stala i otázka vyučovacího jazyka na školách, postavení učitelů a volání po celkové reformě školského systému.

Šestnáctého září 1849 byl vydán *Nástin organizace gymnázií a reálek v Rakousku*, který se stal podstatou novodobého středního školství v celé habsburské monarchii. *Nástin* znamenal velmi mnoho pro modernizaci obsahu vzdělání a pro změnu organizační struktury střední školy. Na jeho základě byla vytvořena osmitřídní gymnázia, jakožto střední článek mezi školou národní a univerzitou, a sedmitřídní reálky, jež vedle obecného vzdělání poskytovaly střední stupeň přípravy pro řemeslná povolání a sloužily jako přípravy pro studium technického zaměření.

Zavedením dvou speciálních typů střední školy však vyvstal vážný problém s předčasným odborným zaměřením studentů, neboť již po ukončení obecné školy musel každý školák volbou jedné z výše uvedených alternativ do značné míry rozhodnout o svém budoucím povolání. K rozštěpení dosavadní jednotné školy se proto objevila řada námitek, které se v dalším období projevovaly v teoretických a praktických pokusech o kombinaci obou základních typů. Tyto snahy však až do 20. století nepřekročily rámec *Nástinu*.

Vnitropolitický vývoj v Rakousku v 50. letech 19. století znamenal cestu zpět ve všech oblastech veřejného života, a tedy i ve školství. Obnovený centralismus byl znovu spjat s tuhou germanizací a s tvrdým národnostním útlakem. Konkordát,<sup>6</sup> sjednaný 5. prosince 1855 mezi rakouským státem a církví, znovu posílil vliv církve na školství, jenž bylo opět podřízeno jejímu doзору. Církev tak až do roku 1867, kdy byly vydány nové školské zákony, školství řídila a na tuto oblast dohlížela. Samotný konkordát pak byl zrušen roku 1870.

Důsledkem reform prosazených po roce 1864 bylo zrovnoprávnění obou zemských jazyků ve veřejném životě, přičemž pouze jeden z nich mohl být vyučovacím jazykem na škole,<sup>7</sup> vznik nových školských úřadů a nové vymezení vztahů mezi státem a

---

<sup>6</sup> Smlouva o vzájemných vztazích státu s římskokatolickou církví. <https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/konkordat>.

<sup>7</sup> Osmnáctého ledna 1866 byl vydán zákon o jazykové rovnoprávnosti na školách, který potvrzoval zásadu rovného práva češtiny s němčinou, schválenou českým zemským sněmem již v roce 1864.

církvi. Nová ústava pro Předlitavsko z prosince roku 1867, garantuje řadu demokratických práv a svobod, prohlašovala „*státu náleží v příčině veškerého vyučování a vychovatelství právo nejvyššího řízení a dozorství*“.<sup>8</sup> Škola se tak s konečnou platností stala nekonfesijní institucí přístupnou všem bez rozdílu vyznání. Dozor nad školami a povolování nových školských institucí přešlo výhradně do rukou státních orgánů, zřizovateli nových škol se však za různých podmínek mohly stát i obce, různé spolky či církevní instituce.

Čtrnáctého května 1869 byl vyhlášen zákon o obecném školství, jenž stanovoval povinnou osmiletou školní docházku pro děti od šesti do čtrnácti let. Vedle toho také rozděloval školy národní na dva stupně – školu obecnou a měšťanskou, které měly plně nahradit dosavadní školy triviální, hlavní a normální. V neposlední řadě pak tento zákon významně rozšířil obsah vzdělání, přičemž pozornost věnoval také úpravě vzdělávání učitelů a jejich sociálnímu a ekonomickému zabezpečení.

Avšak novela zákona z 2. května 1883 zavedla úlevy ze školní docházky, čímž se školní povinnost de facto opět zkrátila na šest let, vynechala části učebních plánů a osnov a zredukovali reálie. Novelou bylo také podstatně zhoršeno postavení učitelů. Jediným pozitivním rysem novely bylo zpřesnění úkolů a organizace měšťanské školy. Zatímco zákon z roku 1869 měšťanku charakterizoval spíše jako variantu školy obecné, nyní byla pojata jako škola vyšší, jejímž úkolem bylo připravit chovance pro průmysl a zemědělství, pro studium na učitelských ústavech nebo na odborných školách, které nepožadovaly přípravu ze školy střední. Novelou bylo také stanoveno, že měšťanská škola je instituce zásadně tříletá.<sup>9</sup> V zásadě však přijetí novely znamenalo krok zpět, neboť z říšského zákona z roku 1869 odbourávala mnoho pozitivních rysů a posilovala vliv církve.

Dalším významným mezníkem pro rozvoj českého vyššího školství se stal rok 1882, kdy došlo k obnovení samostatné české univerzity a v důsledku toho k vytvoření nejvyššího článku české školské soustavy. Tento fakt podpořil kvantitativní rozvoj českého školství, zejména pak středního. Přestože od osmdesátých let 19. století počet německých škol mírně klesal a českých naopak vzrůstal, v přepočtu na počet obyvatel si německé školství udržovalo značný náskok.<sup>10</sup> Pro zakládání českých škol pak

---

<sup>8</sup> Čelakovský, J. *Zákony a nařízení u věcech obecného a pokračovacího školství, na ten čas platné v království Českém*, Praha 1886, s. 5.

<sup>9</sup> Váňová, R., Rýdl, K., Valenta, J. *Výchova IV*, s. 19.

<sup>10</sup> V roce 1900 se v Čechách a na Moravě vyskytovalo 2592 škol obecných a 294 škol měšťanských s českým vyučovacím jazykem. Počet německých obecných škol v Čechách a na Moravě pak činil 2623 měšťanek, v nichž se vyučovalo prostřednictvím německého jazyka, pak bylo jen 230. Kořa, J. *Učitelé*, s. 89.



představoval důležitý moment také vznik Ústřední matice školské v říjnu roku 1880, pod jejíž patronací byla vybudována celá řada škol s českým vyučovacím jazykem.

Na počátku 20. století byla provedena další reforma středního školství. Bylo rozhodnuto o vytvoření osmitřídního reálného gymnázia bez řečtiny, ale s latinou, jedním moderním jazykem a s rozšířenou výukou přírodovědných předmětů, které mělo fungovat jako nový typ střední školy. V srpnu 1908 pak došlo k vybudování nového typu tohoto reálného gymnázia s názvem reformně reálné gymnázium. Důvodem zřízení dalších druhů institucí byly obsahové integrační tendence sledující praktický záměr ve vytvoření střední školy, která by dávala předpoklady pro vysokoškolské studium obou směrů – jak univerzitního, tak technického. Zohledňovalo se jím i volání po oddálení studentova rozhodování o směru životní dráhy. Oba nově vzniklé typy středních škol se však až do první světové války vyvíjely značně rozdílně. Zatímco osmitřídní reálné gymnázium se těšilo značné oblibě, reformně reálná střední škola se u české studující veřejnosti nevžila a k jejímu rozkvětu došlo až po vzniku Československého státu.

Další rozvoj školství byl přerušen první světovou válkou, která těžce zasáhla do všech oblastí lidského a společenského života. Ve školách byl zredukován počet tříd, některé vzdělávací instituce byly v zimě i několik měsíců zavřeny a mnohé školní budovy byly zabírány pro potřeby armády. Učitelů byl nedostatek, a tak na školách často vyučovaly osoby bez učitelské aprobační. Ve výuce docházelo k zavádění dopoledních a odpoledních směn, vyučovací hodiny byly zkráceny na 40 až 45 minut, počty hodin zredukovány. Výuka nepovinných předmětů byla zrušena a řada žáků i profesorů odcházela na vojnu. Výchova na školách se také podřizovala výcviku budoucích vojáků.

To vše ukončil až rok 1918, kdy po rozpadu Rakousko-Uherska vznikla Československá republika. Tím se uzavíral dlouholetý zápas proti diskriminaci národního školství, který byl v českých zemích nedílně spjatý přímo s bojem o národní existenci. Řada problémů, mezi něž se řadí požadavek jednotné střední školy na straně jedné a diferenciací na straně druhé, požadavek nových českých osnov a moderního obsahu vzdělání, však zůstala nedotčena. To vše zůstalo na konci války jako rakouské dědictví, které do svého vínku převzal nový československý stát.

## 4 Historie učitelských ústavů

V evoluci lidské společnosti se objevují rozmanitá povolání s kratší či delší historií svého trvání. Některé jsou s vývojem lidstva spjatá od samého začátku a mezi ně se řadí právě i učitelství. Obecně lze říci, že učitelství vzniklo ve chvíli, kdy se vyučování někoho něčemu začalo řadit mezi činnosti a někteří jedinci se jí začali zabývat, zatímco jiní nebyli schopní nebo ochotní ji provádět.<sup>11</sup>

Reformy, které proběhly za vlády Marie Terezie si nutně vyžádaly i změny v přípravě na učitelskou profesi. Pomocí Felbingerova školního řádu byla vedle problematiky rozvoje elementárního školství poprvé také systematicky řešena příprava budoucích učitelů. Při normální škole byly zřízeny tzv. preparandie neboli učitelské kurzy pro učitele národních škol. Tyto kurzy pro učitele se rozdělovali na tříměsíční nebo šestiměsíční. Absolventi mohli učit na různých školách podle toho, jaký kurz absolvovali. Ti, jenž dokončili tříměsíční kurz mohli být ustanoveni pomocníkem na venkovské škole a ti co vystudovali šestiměsíční kurz pak získali právo na místo pomocného učitele ve městě. Po roční praxi měli absolventi právo se podrobit zkoušce učitelské způsobilosti, jejíž složení jim umožňovalo se stát plnohodnotným učitelem.

V preparandíích se budoucí kantor připravoval jak teoreticky z předmětů pedagogiky a psychologie, tak i po stránce praktické. V této části hospitoval u zkušených učitelů. Pro zvýšení kvality práce učitelů elementárních škol byla velmi nápomocná Felbingerova Kniha metodní.<sup>12</sup>

V roce 1819 byla délka studia na preparandíích zvýšena na šest měsíců pro učitele triviálních škol a pro pedagogy škol hlavních na jeden rok. Další prodlužování doby studia na učitelských ústavech proběhlo již v roce 1848, kdy bylo vydáno ministerské nařízení týkající se zkvalitnění přípravy učitelů. Pro adepty na školy elementární se studium prodloužilo na jeden rok a o rok později na dva roky. Druhý ročník byl zaměřen převážně na praktický výcvik tzn. hospitace a výstupy ve škole. Po absolvování tohoto kurzu musel učitel složit jak teoretickou, tak praktickou zkoušku.<sup>13</sup> V roce 1853 se některé přípravné kurzy přeměnily na samostatné dvouleté ústavy pro vzdělávání učitelů.<sup>14</sup>

---

<sup>11</sup> Průcha J. (2002). *Učitel. Současné poznatky o profesi*. Praha: Portál, s. 9.

<sup>12</sup> *Methodenbuch für Lehrer deutschen Schulen in den k. k. Erbländern* (1774). Vídeň (do češtiny přeložena r. 1777).

<sup>13</sup> Veselá Z. (1992). *Vývoj české školy*. Brno: Masarykova univerzita, s. 28.

<sup>14</sup> Kádner O. (1929). *Vývoj a dnešní soustava školství I*. Praha: Sfinx, s. 204.

Zákon, který byl vydán v roce 1869, byl základem i pro reorganizaci přípravy učitelů na základní školy. Tento zákon stanovil, že pedagogem se může stát jakýkoli způsobilý člověk bez ohledu na jeho náboženské vyznání, přičemž budoucí představitelé této profese se museli připravovat odděleně dle pohlaví na čtyřletých učitelských ústavech. Pro praktický výcvik kandidátů učitelství měly být k dispozici obecné školy cvičné, které byly připojeny k mužským ústavům, a k ženským ústavům byly připojeny cvičné školy mateřské. Zároveň se státními učitelskými ústavy se začali objevovat i soukromé ústavy, jejichž status musel být schválen na ministerstvu kultu a vyučování. Úkolem ústavů pro vzdělávání učitelů a učitelek obecných škol v celém Rakousku mělo být: „vzdělati učitelské osoby, kteréž by svým obecným i odborným věděním a uměním jakož i charakterem svým způsobilé byly zadost činiti požadavkům říšského zákona o školách obecných“.<sup>15</sup> Dalším bodem zákona z roku 1869 bylo také uvažovat o formách dalšího vzdělávání pro absolventy učitelství, které mělo probíhat formou pedagogických časopisů, kursů, prostřednictvím pedagogických knihoven a pravidelně konaných učitelských konferencí. Jako posledním bodem se také zaměřoval na stanovení pravidel ekonomického a sociálního zabezpečení učitelů.

Na území Čech a Moravy vzniklo postupně během čtyřiceti devíti let od vydání říšského zákoníku, tzn. v letech 1869–1918, celkem čtyřicet devět učitelských ústavů. Do roku 1900 vznikali především učitelské ústavy německé, české školy zajišťující přípravu budoucích učitelů vznikaly jen po velkých bojích a často se o to velmi zasloužila městská správa (tímto způsobem vznikaly především učitelské ústavy ženské). Do roku 1900 se tímto způsobem podařilo v poměru k počtu obyvatel k počtu početnější česky mluvící veřejnosti prosadit alespoň takový počet ústavů, který vydržoval stát, města a církve pro německy mluvící menšinu. Z celkem čtyřiceti devíti založených učitelských ústavů bylo 27 ústavů českých, ale na 21 ústavech probíhala výuka prostřednictvím německého jazyka.<sup>16</sup> Stav učitelského vzdělávání v roce 1900 ukazují tabulky níže.

---

<sup>15</sup> Organizační statut (1886), s. 3.

<sup>16</sup> Kovaříček V. (1984). *Cesty učitelského vzdělávání*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, s. 39.

**Tabulka 1: Počet učitelství v českých zemích v roce 1900**

Ústavy	České ústavy		Utrakvistický	Německé ústavy	
	mužské	ženské	ženský	mužské	ženské
Státní	11	2	0	11	3
Městské	0	0	0	0	1
Církevní	1	4	1	0	2
<b>Celkem</b>	<b>12</b>	<b>6</b>	<b>1</b>	<b>11</b>	<b>6</b>

**Tabulka 2: Počet studujících na učitelství v českých zemích v roce 1900<sup>17</sup>**

Ústavy	České ústavy		Utrakvistický	Německé ústavy	
	mužské	ženské	ženský	mužské	ženské
Státní	1764	400	0	1331	454
Městské	0	0	0	0	69
Církevní	30	497	79	0	213
<b>Celkem</b>	<b>1794</b>	<b>897</b>	<b>79</b>	<b>1331</b>	<b>736</b>

Po dovršení patnácti let mohli být uchazeči přijati na učitelství. Druhou podmínkou bylo, že museli být dostatečně tělesně způsobilí k učitelství povolání. Poslední podmínkou bylo, že museli mít přiměřené přípravné vzdělání, které tvořilo úspěšné dokončení tří tříd městské školy nebo nižší školy střední. Adepti museli znalosti dosažené při předchozím studiu prokázat při přijímací zkoušce, jenž mohli v případě neúspěchu jednou opakovat. Z důvodu nedůslednosti v návaznosti na městskou školu zavedlo ministerstvo roku 1873 opatření v podobě přípravných ročníků u učitelství ústavů. Přijímání studentů do prvních ročníků učitelství ústavů bylo stanoveno nařízením ministra vyučování v roce 1869 následujícím způsobem: „*Aby kdo byl přijat do prvního ročníku, potřebl, aby konal 15. rok věku svého, byl zdravého a dostatečného těla, bezúhonných mravův a měl náležitě vzdělání přípravné ..., nehledíc, jakého je vyznání náboženského.*“<sup>18</sup> Studenti, kteří byli již z vyšších ročníků středních škol, mohli vstoupit rovnou do vyššího ročníku učitelství ústavů po splnění rozdílových zkoušek. Studenti, kteří absolvovali střední školy, měli možnost vstoupit rovnou do čtvrtého ročníku ústavu.

Po zvládnutí čtyřletého studia konali studenti učitelství ústavů závěrečnou zkoušku dospělosti, která se konala před zvláštní komisí, kde předsedal člen zemské školní rady. V případě úspěšného složení obdržel kandidát vysvědčení dospělosti. Absolvent s tímto diplomem však mohl zastávat pouze místo tzv. podučitele nebo

<sup>17</sup> Kovaříček V. (1984). *Cesty učitelství vzdělávání*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, s. 37.

<sup>18</sup> Křivánek J. (1924). *Příručka zákonů, nařízení a předpisů o národním školství v republice Československé*, Brno: Ústřední spolek učitelství na Moravě, s. 116.

prozatímního učitele. K definitivnímu stanovení učitelem bylo zákonem vyžadováno splnění zkoušky učitelské způsobilosti. K této zkoušce se mohli absolventi ústavů pro vzdělávání učitelů dostavit až po dvouleté praxi.<sup>19</sup>

Novela zákona, jež byla vyhlášena v roce 1883 se však podstatně snížila vzdělání učitelů. Konkrétním naplněním těchto změn pak byl nový organizační statut učitelských ústavů, který byl vydaný nařízením ministerstva kultu a vyučování v roce 1886. Mezi nové opatření se řadilo také povolení až pololetního dispensu věku od předepsaného stáří patnácti let, díky čemuž se logicky snížili požadavky na přípravné vzdělávání uchazečů. Nově byly také vymezeny předměty vyučované na ústavech a zkoušek učitelské způsobilosti.<sup>20</sup> Jedním z kladů byl požadavek na předložení vysvědčení úředního lékaře o tělesné způsobilosti adepta učitelského povolání, což v praxi znamenalo, že od této doby nemohl být na učitelský ústav přijat uchazeč s vadou výslovnosti. Také se více soustředilo na hudební sluch a výtvarné schopnosti adepta. V neposlední řadě mohli být studenti, kteří se během uplynutí tří měsíců ve studiu neosvědčili, ze školy propuštěni.

Na začátku 20. století se objevila nová vlna zájmu o problematiku učitelského vzdělávání. Čtyřleté učitelské ústavy, které byli na našem území do té doby, přestávaly vyhovovat potřebám nové doby. Dva nárazové proudy týkající se vzdělávání učitelů obecných škol nacházely řešení této situace jednak ve vzdělávání učitelů na univerzitách, jako je tomu u učitelů středních škol a kněžích, jednak v budování lépe vybavených učitelských seminářů. Všechny snahy, které se objevily, však zůstaly až do světové války pouze v podobě návrhů a projektů.

---

<sup>19</sup> Váňová, R., Rýdl, K., & Valenta, J. *Výchova a vzdělání v českých dějinách IV*. Praha: Karolinum, s. 12.

<sup>20</sup> Kovaříček V. (1984). *Cesty učitelského vzdělávání*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, s. 45.

## 5 Historie školství v Českých Budějovicích

Počátky rozvoje školství ve městě spadají již do 1. pol. 14. století, ale první písemný doklad o existenci dvoutrídni městské školy pochází až z 1373. Městská škola u kostela svatého Mikuláše spolu s českou školou u farního (později filiálního) kostela svatého Prokopa a svatého Jana Křtitele na Starém Městě představovala až do příchodu piaristů a do počátku tereziánských reforem hlavní vzdělávací instituci ve městě. Do počátku 16. století zde působila také židovská škola u synagogy. Dobrou úroveň školy v předbělohorském období dokládají četné styky s katolickými, zejm. italskými a rakouskými univerzitami. Dozor nad školami vykonávali místní faráři spolu s městskou radou, jejíž vliv na školské záležitosti zesílil především v 16. století. Všechny českobudějovické školy si udržely kontinuitu i v krajně nepříznivých podmínkách 17. století (třicetiletá válka, požár města, hospodářský i demografický úpadek), které měly za následek rovněž pokles úrovně městského školství. Vyšší vzdělávání získávali mladí Budějičané v této době zpravidla na jezuitských gymnáziích (např. v Českém Krumlově, Jindřichově Hradci a v Praze) a na zahraničních univerzitách.<sup>21</sup>

Státní zásahy, prosazované ve školství po 1774, postupně proměnily strukturu i obsahové zaměření škol všech stupňů v rakouské monarchii. Základní stupeň školy představovala triviální škola, která byla v Českých Budějovicích zřízena z původní staroměstské farní školy, zatímco pro vzdělávání dívek byla určena triviální škola u svatého Mikuláše, která se oddělila od městské školy (1766). Výuka triviální školy zahrnovala vedle náboženství, čtení, psaní a počtů i základy praktické činnosti v zemědělství a v řemeslech. Vyšší stupeň v nové školské soustavě představovala hlavní škola, kde se vedle učiva triviálních škol probíraly i základy latiny, zeměpisu, dějepisu, přírodopisu, slohu, kreslení a měřictví. Absolvování trojtřídní (později čtyřtřídní) hlavní školy bylo předpokladem ke studiu na gymnáziu. V souvislosti s tereziánskými reformami nižšího a středního školství bylo v Českých Budějovicích 1762 založeno pětitřídní (později šestitřídní) piaristické gymnázium, při němž působila městská (od 1791 hlavní) škola. Ani zájemci o vyšší vzdělání již nemuseli odcházet z města, neboť 1803 v Českých Budějovicích zahájil činnost biskupský seminář a filozofický ústav. Školskou síť ve městě doplňoval industriální kurz při hlavní škole a od 1813 i kurz pro přípravu učitelů triviálních škol (preparanda), otevřený při hlavní škole.<sup>22</sup>

<sup>21</sup> <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/skolstvi>.

<sup>22</sup> <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/skolstvi>.

Reformní úsilí druhé poloviny osmnáctého století přineslo řadu změn. Důležitým faktorem se stalo nejen postupné prosazení povinné školní docházky šesti až dvanáctiletých dětí, ale i nová struktura školské sítě, a hlavně centralizace školské správy, kdy se rozhodující kompetence dostaly do rukou státu. Českobudějovické nižší školy byly řízeny místním farářem a zástupci města, které zajišťovalo jejich provoz po hmotné stránce. Základní správní jednotkou (školním okresem) se stal vikariát, který byl podřízen krajskému vizitačnímu školnímu komisaři. Pro Budějovický kraj byl 1787 prvním školním komisařem jmenován Josef Kretzer. Ten dohlížel také na práci gymnázia (spolu s krajským hejtmanem); vyšší stupeň školské správy zastupovala zemská školní komise při českém guberniu.<sup>23</sup>

Reforma z 1805 obnovila vliv církve na školství. Tento dualistický správní systém zůstal v podstatě zachován do 60. let 19. století. Státní a místní úřady měly zajišťovat školy hmotně a finančně, zatímco církve se znovu stala rozhodujícím činitelem v otázkách učebních plánů a vlastní náplně vyučování. Po státní linii byly českobudějovické školy řízeny místním magistrátem a *okresním školním úřadem*, podléhajícím *zemské školní radě*. Církevní dozor vykonával místní farář jako přímý nadřízený učitele, vyšší správní článek tvořil vikariát a *okresní školní dozorce* (vikář či děkan) podřízený *biskupskému ordinariátu*, který 1805–1869 pověřoval vždy některého z českobudějovických kanovníků důležitou funkci *diecézního školního inspektora (scholastika)*. Období 1805–1848 se i ve školství vyznačovalo strnulostí a zakonzervováním stávajících poměrů. Nové změny podnítily až události roku 1848, kdy se součástí revolučního programu stala i otázka vyučovacího jazyka na školách, postavení učitelů a volání po celkové reformě školského systému.<sup>24</sup>

Do počátku 60. let 19. století se školská síť v Českých Budějovicích rozrostla o některé nové školy. V roce 1860 českobudějovické školství tvořily vedle biskupského semináře tyto ústavy: osmitřídí gymnázium (437 studentů), při hlavní škole nově ustavený dvoutřídí učitelský ústav (1848-1851) s 93 studenty a trojtřídí *nižší reálka (podreálka; od 1849)* s 214 žáky, čtyřtřídí *Krajská hlavní škola* (od 1853) s 891 žáky, triviální škola na Starém Městě (428 chlapců) a čtyřtřídí *dívčí škola*, kterou navštěvovalo 627 žákyně. Důsledkem reformy prosazených po 1864 bylo prodloužení povinné školní docházky od 6 do 14 let, zrovnoprávnění obou zemských jazyků ve

---

<sup>23</sup> <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/skolstvi>.

<sup>24</sup> <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/skolstvi>.

veřejném životě (ale vždy jen jeden z nich mohl být vyučovacím jazykem na škole), vznik nových školských úřadů a nové vymezení vztahu mezi státem a církví (1870 zrušen konkordát). Škola se s konečnou platností stala nekonfesijní institucí přístupnou všem bez rozdílu vyznání. Dozor nad školstvím a povolování nových škol přešly výhradně do rukou státních orgánů, ale zřizovateli škol se mohly stát za určitých podmínek i obce, různé spolky či církevní instituce. V čele školské správy stálo od 1867 obnovené *ministerstvo kultu a vyučování*, jemuž podléhaly *zemské a okresní školní rady*; nejnižší správní články tvořily *místní školní rady*. V Českých Budějovicích byly ustaveny dvě okresní i místní školní rady: česká a německá.<sup>25</sup>

České školy v Českých Budějovicích začaly vznikat až po úpravách ve školském zákonu v roce 1870. První školu založil biskup J. V. Jirsík v roce 1871. Byla to dívčí klášterní škola u sv. Josefa. V roce 1872 zahájila činnost Matice česká, která otevřela 1. října čtyřtřídní českou chlapeckou školu. Tato škola se nacházela v přízemí záloženského budovy na rohu náměstí. Po pár letech jejího působení byla přesunuta do budovy piaristického kláštera. Další stěhování proběhlo v roce 1880 do staroměstské školy na pražském náměstí a v roce 1893 se část přesunula do budovy na rohu Dlouhé a Jírovcovi ulice, kde se z ní stala škola prvního obvodu. Část, která zůstala, byla škola druhého obvodu. V Jírovcově ulici byla založena v roce 1910 zvláštní budova pro české měšťanské školy. Škola třetího obvodu byla vybudována ve Štítňeho ulici. Poté co obec otálela s postavením školy na Lineckém předměstí, postavila Matice česká školu v ulici, která dnes nese její jméno. Postavením této školy byli české školy stejně jako německé ve všech obvodech. I přes zbudování českých škol navštěvovalo německé školy pořád hodně českých dětí. To se změnilo po 28. říjnu 1918. V průběhu převratových dnů byly všechny školy uzavřeny, z důvodu španělské chřipky. Po opětovném zahájení vyučování 5. listopadu, byly české školy přeplněné a v německých nebyl skoro nikdo. V následujících letech se objevily problémy s hledáním místa pro české školy, které bylo potřeba kvůli přeplnění.<sup>26</sup>

České střední školy v Českých Budějovicích měly také velice těžké začátky. Jako první byly v roce 1860 zřízeny české paralelky, díky velkému úsilí biskupa J. V. Jirsíka, na zdejším německém gymnasiu. Ten samý biskup začal s výstavbou budovy českého gymnasia, navzdory protestům Němců a vlády. Tato budova se nacházela na rohu

---

<sup>25</sup> <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/skolstvi>.

<sup>26</sup> Rada F. (1966). *Když se psalo ck: Ze života Českých Budějovic na začátku století*. České Budějovice: Krajské nakladatelství, s. 120.



Skuherského a Kostelní ulici a byla dokončena v roce 1868. Právo veřejnosti dostalo gymnasium už za dva roky poté, co byla zahájena výuka. Dále byl při gymnáziu zřízen chlapecký seminář, který byl pro chudé žáky. Díky velkému zájmu o studium brzy nestačila budova gymnásia, a proto byly některé třídy umístěny do budovy v domě Engľů na pražské silnici. V roce 1903 byla dostavěna nová budova v Jírovcově ulici, která byla dostatečně velká pro všechny třídy.<sup>27</sup>

Poté, co v Rakousku začaly vznikat reálná gymnázia, si veřejnost vyžádala jejich vznik i v Českých Budějovicích. První světová válka měla nepříznivý dopad na chod školy. Profesori a starší studenti často odcházeli do armády. Velké množství venkovských žáků byli nuceni přes rok zůstat doma a pomáhat při zemědělských pracích. Po válce zůstala škola klasickým gymnáziem s reálnými pobočkami. Nové státní uspořádání první republiky mělo za následek změnu v učebních osnovách některých předmětů (například dějepis nebo zeměpis). Dále byl ubrán počet hodin u němčiny a náboženství. Školné, které se platilo, se vybíralo přibližně od pětiny studentů, zbytek byl od placení osvobozen. Gymnáziu bylo ministerstvem dovoleno od roku 1926 používat název České státní gymnázium Jirsíkovo v Českých Budějovicích. Další změna názvu přišla v roce 1939, kdy byla škola přejmenovaná na Gymnázium v Českých Budějovicích. Také se změnila délka vyučovací hodiny na 35 minut, aby mohli žáci pomáhat s domácími pracemi. Během druhé světové války klesla kvalita výuky. Přednost dostala němčina a historie velkoněmecké říše. Vývoj školy po konci druhé světové války byl značně nevyrovnaný. To bylo způsobeno následky války a germanizací českých škol. V roce 1951 bylo gymnázium opět přejmenováno na Gymnázium v Českých Budějovicích a bylo přesunuto do České ulice. V roce 1953 byl ukončen její provoz a gymnázium jako takové skončilo.<sup>28</sup>

---

<sup>27</sup> Rada F. (1966). *Když se psalo ck: Ze života Českých Budějovic na začátku století*. České Budějovice: Krajské nakladatelství, s. 121.

<sup>28</sup> <http://www.gjvj.cz/stranka/zakladni-informace#historie-skoly>.



**Obrázek 3: Budova českého státního gymnasia Jirsíka.** Snímek stažen z <http://www.denik.cz/galerie/foto.html?mm=jirsik-web-cb13&s=5>.

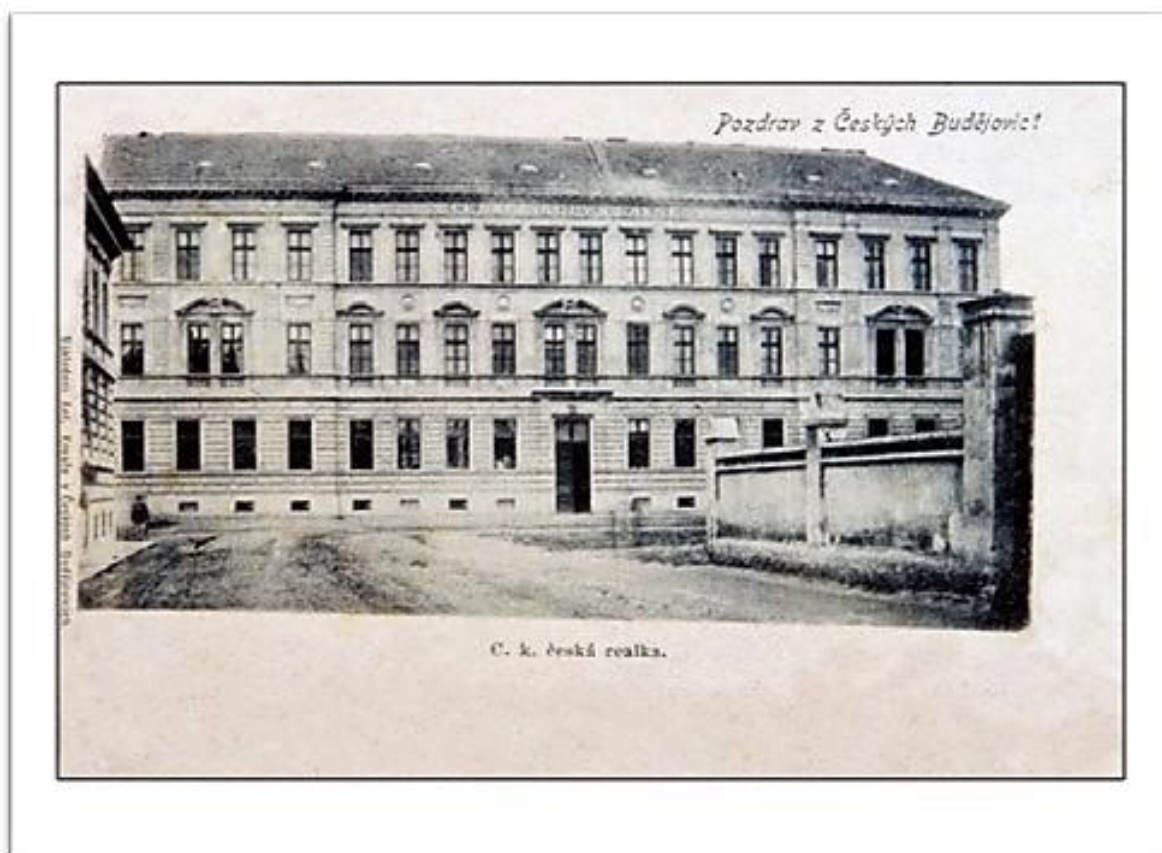
V roce 1885 zřídila Matice školská českou reálku v Široké ulici. Do tohoto roku zde byla pouze německá reálka. O čtyři roky později se stěhovala do nové budovy v Haasově ulici (ulice Fráni Šrámka). V den otevření nové budovy byla velká slavnost spojená s průvodem, který vedl profesor reálky Petr Rada.<sup>29</sup>

Další změnu přinesl rok 1897, kdy škola přešla do státního vlastnictví a byl jí změněn název na C. k. česká vyšší reálná škola. V roce 1926 jí byl opět změněn název na Českou státní reálku A. Zátky. V roce 1939 došlo k vystěhování školy z její budovy. Musela se přesunout do budov ostatních českých ústavů, kde byli v pronájmu. Následně byl v roce 1941 opět změněn název na Reálné gymnázium v Českých Budějovicích. Během let 1942–1945 bylo gymnázium připojeno k Reformnímu reálnému gymnáziu v Jeronýmově ulici. Po konci druhé světové války se opět osamostatnilo a v roce 1947 bylo reformováno na osmileté Zátkovo státní reálné gymnázium. Výuka probíhala v budově zrušeného německého učitelského ústavu v Jeronýmově ulici. Důvodem tohoto

---

<sup>29</sup> Rada F. (1966). *Když se psalo ck: Ze života Českých Budějovic na začátku století*. České Budějovice: Krajské nakladatelství, s. 121.

přesídlení bylo vytvoření Učňovského a Studentského domova v jeho bývalé budově. Poslední změnou bylo v roce 1948 sloučení se Státním reformním reálným gymnáziem v České ulici.<sup>30</sup>



**Obrázek 4: Budova Státního reformního gymnázia v České ulici.** Obrázek stažen z <http://www.herbia.cz/produkt/pozdrav-z-ceskych-budejovic-c-k-ceska-realka/>.

Dalším gymnáziem, které bylo v Českých Budějovicích založeno, bylo Soukromé církevní gymnázium. Výuku zahájilo v roce 1894 a otevřeli ho Petrini (byla to diecézní kongregace českého původu, kterou založil v roce 1888 V. Petr). Jako hlavní cíl mělo toto šestitřídní gymnázium přípravu na další studium v teologickém semináři. Činnost školy byla po krátké době ukončena, protože nezískala právo veřejnosti. Díky tomu nemělo vysvědčení jejich absolventů obecnou platnost, tím pádem nebylo jejich studium veřejně uznáno. Dalším soukromým církevním gymnáziem, které bylo v Českých Budějovicích založeno, byl juvenát (gymnázium). Toto gymnázium spravovali redemptoristé (byla to klerická kongregace papežského práva, která působila v Českých Budějovicích v letech 1885–1950). V roce 1921 byla škola přesunuta do Libějovic.<sup>31</sup>

<sup>30</sup> <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/gymnazia>.

<sup>31</sup> <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/gymnazia>.

Státní reformní reálné gymnázium v Českých Budějovicích bylo založeno v roce 1923. Vzniklo z pobočných oddělení reformně reálného zaměření České státní reálky. Výuka začala v budově bývalého Německého státního gymnázia v České ulici. Tato škola byla stále brána jako pobočka České reálky, jejíž reformně reálné třídy daly základy jejímu vzniku. V roce 1928 se to změnilo. Bylo otevřeno Státní reformní reálné gymnázium v Českých Budějovicích, které bylo osmileté. Změna nastala v roce 1941, kdy byla škola přestěhována do Jeronýmovy ulice, kde působila až do roku 1945 společně s českou reálkou. Sloučení těchto škol sebou přineslo i změnu názvu na Reálné gymnázium v Českých Budějovicích. Po druhé světové válce se Státní reformní reálné gymnázium osamostatnilo a přesunulo se zpět do budovy v České ulici. Tato samostatnost neměla dlouhého trvání a v roce 1948 se gymnázium opět spojilo se Zátkovým státním reálným gymnáziem. Poslední změnou bylo v roce 1950, v rámci komunistických reforem, sloučení s Jirsíkovým gymnáziem. Nakonec bylo spolu s ním v roce 1953 zrušeno.<sup>32</sup>

České lyceum v Českých Budějovicích, jehož předchůdcem byla Česká pokračovací škola spolku Ludmila pro dívky, bylo prvním českým lyceem v Čechách. Bylo založeno v roce 1903, poté co byl v roce 1900 vydán ministerský výnos, který umožňoval vznik šestiletých lyceí. Výuka začala v pronajatých učebnách na Pražské třídě. Z důvodu velkého zájmu o studium začala v roce 1905 výstavba vlastní budovy školy. Budova byla dokončena a otevřena již v roce 1906 na rohu Husovy třídy. Spolkové české lyceum se v roce 1919 stalo státním majetkem. V letech 1921–1924 bylo postupně měněno na Spolkové dívčí reformované reálné gymnázium Jany Zátkové. V roce 1941 spolu se změnou jména na Dívčí reálné gymnázium, byla škole zabrána budova. Do jejich prostor se mohly vrátit až po skončení druhé světové války. Výuka ve všech třídách, které zde byly, byla plně obnovena. Školské reformy, které byly vydány po roce 1948, vedly ke zrušení školy, to se uskutečnilo v roce 1950. Začátky působení německého lycea jsou spojeny s činností německého Dámského spolku ke zřízení a vydržování dívčí pokračovací školy. Tento spolek byl založen v roce 1886. První samostatná Německá dívčí pokračovací škola byla založena tímto dámským spolkem v tom samém roce. Jako rozšíření této školy byl v roce 1899 otevřen jednorozhodný odborný kupecký kurz pro dívky. Změnou organizace Německé dívčí pokračovací školy a odborného kurzu kupeckého pro dívky v letech 1906–1907 bylo ustaveno Dívčí lyceum s právem veřejnosti. U tohoto

---

<sup>32</sup> <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/gymnazia>.

lycea začala nově působit dvouletá obchodní škola. Během pár let se lyceum rozrostlo do podoby šestitřídního ústavu. Tento ústav sídlil až do roku 1910 v budově obecné školy v Riegrově ulici. Po roce 1910 obývalo dívčí lyceum jejich nově postavenou budovu v Dukelské ulici. V této budově sídlilo až do svého zániku ve 20. letech.<sup>33</sup>

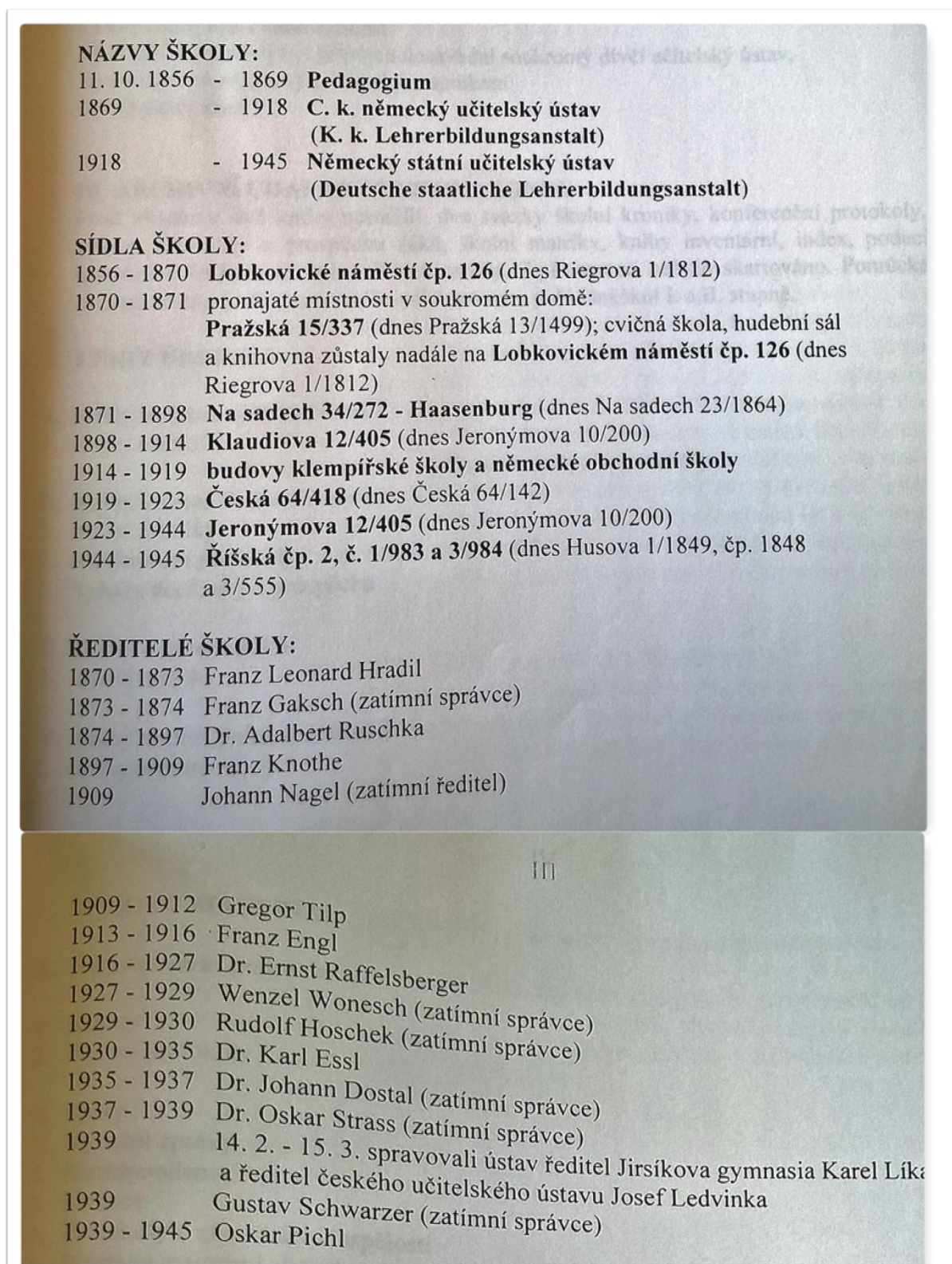
Výchova a vyšší vzdělání dívek bylo zajišťováno v Českých Budějovicích ve 30. a 40. letech 20. století rovněž církevními gymnázii, které byly zřizovány tamní ženskou kongregací. Jako první otevřela církevní dívčí gymnázium v Českých Budějovicích Kongregace sester Nejsvětější svátosti. Tato škola se nacházela v areálu kongregace na Rudolfovské třídě a v Lipenské ulici. Postupně byla otevřena i další školská zařízení, která měla právo veřejnosti. Mimo jiných bylo založeno i nižší Dívčí reálné gymnázium u Srdce Páně. Výuka byla zahájena ve školním roce 1938/1939. V této době zde začalo studovat prvních osmnáct žákyň. V roce 1941 bylo gymnázium zavřeno, z důvodu druhé světové války, činnost znovu obnovilo až po jejím skončení. V roce 1945 byla škola znovu otevřena jako vyšší gymnázium. Poslední změnou bylo převedení jejího vlastnictví státu v roce 1949. Téhož roku však bylo zrušeno. Další ženskou kongregací, která v Českých Budějovicích otevřela některá školská zařízení pro dívky, byla Kongregace Školských sester de Notre Dame. Tyto zařízení otevřela v domě U Svatého Josefa v ulici Na Sadech. Během druhé světové války zde sestry spravovaly i dívčí gymnázium. Toto gymnázium stejně jako všechny jejich ostatní školské zařízení bylo v letech 1948–1949 zestátněno a následně v roce 1949 uzavřeno.<sup>34</sup>

---

<sup>33</sup> <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/gymnazia>.

<sup>34</sup> <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/gymnazia>.

## 6 Německý učitelský ústav v Českých Budějovicích



Obrázek 5: Názvy, sídla a ředitelé německého učitelského ústavu. SOkA České Budějovice, Německý učitelský ústav České Budějovice.

Lehrkörper. \* ein Jungling 1. Grades.

Name, Dienstcharakter	Verwendung		Anmerkung	Name, Dienstcharakter	Verwendung		Anmerkung
	Lehrfach	Klasse			Lehrfach	Klasse	
1. Leonard Kradil, k. k. Direktor. (k. k. Bezirksschulins- pektor.)	Kirchengesch. Bischofslehre (in zwei Abthei- lungen.)	I. II. III.		5. Dr. Martin Rieha Rathsch. (Schulinsp.)	Religion	I. II. III. 1.	
2. Franz Gakoch, k. k. Junglehrer.	Deutschl. Gegenwart. Geschichte	II. III. I. II. III. I. II. III.	Schiffbau- Hand im I. Jahrg.	6. Rosmus Starke, k. k. Vorkurslehrer- lehre.	Schiffbaulehre	1.	
3. Emanuel Schulz, k. k. Junglehrer.	Deutschl. Arithmetik Geometrie Zinssatz Berechnung	I. I. I. II. III. I. II. III. I. II.	Schiffbau- in I.	7. Anton Lapáček, Bauingenieur all. Militärlehre (Schiff- bau)	Geometrie Arithmetik Geometrie	I. II. III. I. II. III. I. II. III.	
4. Franz Weyde, k. k. Junglehrer. (k. k. Bezirksschulins- pektor.)	Arithmetik Mathematik Mathematik	I. II. III. I. II. III. I. II. III.	Schiffbau- in III.	8. Ferdinand Straube Lehrer (Schulinsp.)	Arithmetik	I. II. III.	
				9. Johann Wenig, Militärlehrer all. (Schulinsp.)	Arithmetik	III.	

Obrázek 6: Učitelé, kteří začali učit na Německém učitelském ústavu od jeho vzniku. SOkA České Budějovice, Německý učitelský ústav České Budějovice.

## 6.1 Založení Německého učitelského ústavu v Českých Budějovicích

Počátky německého učitelského ústavu v Českých Budějovicích jsou úzce spjaty se školskou činností piaristů. V roce 1791 zde byla založena hlavní škola, která byla později označována jako krajská. Čtyři třídy, jež měla, byly navštěvovány ve velkém počtu. V roce 1813 byly pod vedením piaristů zřízeny tříměsíční kurzy preparandy (učitelská příprava) pro vzdělávání vesnických učitelů. Během roku 1826 byl tento kurz rozšířen na šest měsíců a byl přístupný pouze těm co vystudovali hlavní (případně normální) školu, které se nacházely ve větších městech. Tato změna se uskutečnila, aby učitelé měli hlubší znalosti a dokázali lépe vychovávat naši mládež. Další změna nastala v letech 1848–1849, kdy byla provedena reforma dosavadního učitelského vzdělávání. Na základě nařízení ministerstva vyučování a kultu z 2. října 1848 byl v Českých Budějovicích založen vlastní učitelský ústav. Dále byla změněna délka vzdělávání učitelů dvou nebo trojtřídních obecných škol, byla prodloužena na jeden a později dva roky. Vyučovali zde stále piaristé, ale od roku 1851 se k nim přidali i vlastní učitelé laičtí. Vyučovacím jazykem byla němčina, ale od začátku školního roku 1859/1860 i čeština. Učitel také musel být starší šestnácti let a musel prokázat znalost ze čtyř tříd hlavní školy nebo čtyř tříd latinské školy. Druhý rok přípravy učitele měl být zaměřen převážně na





německý ústav. Ředitelství dostalo rozkaz přesunout všechny české kandidáty učitelství na český učitelský ústav, který byl zřízen v Soběslavi.

Schuljahr 1870-1.  
Statistik der Schüler.

Jahrgang	Lehrerbildungsanstalt													Übungsschule										
	Schülerzahl		Kind aufgegeben	Tafelarbeiten	von einem nach genommenen	Ausgewählten	Fortgang					Katholiken	Evangelisten	Tschechen	Cechen	Gebürtig		Klasse	Schülerzahl zum Aufsteigen	geeignet	nicht geeignet			
	am Anfang	am Schluss des Schuljahres					zum Aufsteigen geeignet	nicht geeignet	Reparatur be- willingt	un- geprüft	Reparatur be- standen					nicht bestanden	aus Budejowice					aus Böhmen aus anderen Ländern	Schülerzahl zum Aufsteigen geeignet	nicht geeignet
I.	8	7			8	1	5		2		1	1	7		6	1	1	6		1.	25	23		
II.	21	21	21				16	1	4		2	2	21		12	9		21						
III.	21	21	21				16	5					20	1	In Anstalt nicht eingesetzt		2	19						
<b>Summe</b>	<b>50</b>	<b>49</b>	<b>42</b>		<b>8</b>	<b>1</b>	<b>37</b>	<b>6</b>	<b>6</b>		<b>3</b>	<b>3</b>	<b>48</b>	<b>1</b>			<b>3</b>	<b>46</b>		<b>Summe</b>	<b>23</b>	<b>23</b>		

\* am 1. Okt. 8. Oktober  
2. 15. 0.

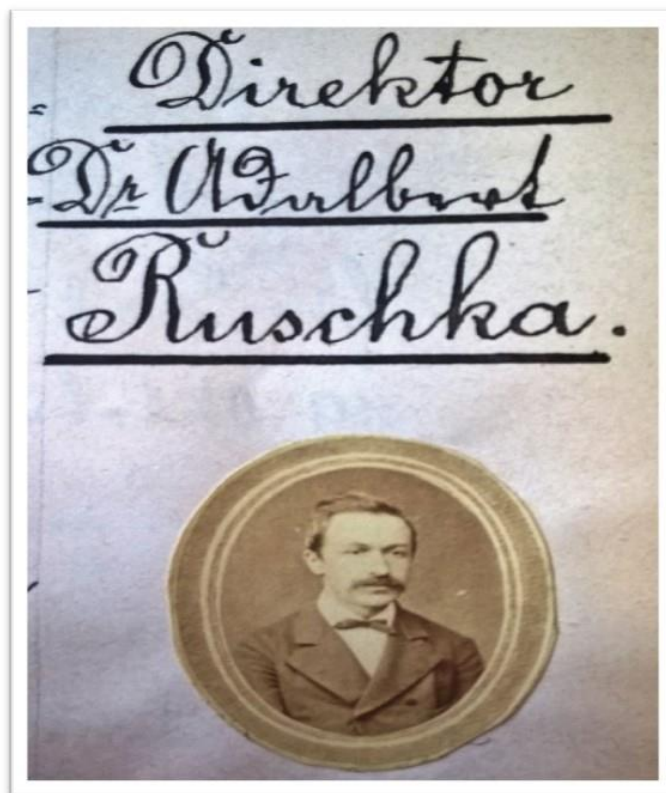
Ergebnis der Reifeprüfung

	Kandidaten		Anmerkung
	interne	externe	
Die Prüfung unterzogen sind	21		Juli: 7, 8, u. 9.
Prüf. mit Anfertigung	1*		Juli
Prüf.	15		Kandidaten: Landschaftsleiter: festen Rind Werner.
Prüfung nicht bestanden	5		
Zurückgeblieben			

Obrázek 8: Přehled studentů, kteří nastoupili do německého učitelského ústavu ve školním roce 1870-1871. SOkA České Budějovice, Německý učitelský ústav.

Pro kvalitnější vzdělání učitelů v Českých Budějovicích, byl místo původní preparandy založen čtyřletý učitelský ústav, který byl i tak počítán do kategorie středních škol. V roce 1874 byl změněn název ústavu na C. k. německý ústav pro vzdělávání učitelů, který připravoval pouze učitele na německé školy.<sup>36</sup>

<sup>36</sup> <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/ucitelske-ustavy>.



**Obrázek 9: Druhý ředitel Německého učitelského ústavu Dr. Adalbert Ruschka (1874–1897).** Fotografie pořízena z Německý učitelský ústav SOkA České Budějovice.

Roku 1869 byly dlouho očekávaným zákonem v Rakousko-Uhersku zřízeny učitelské ústavy, jejichž cílem bylo vychovávat nové učitele pod dohledem a správou státu. České školství se tak mělo dostat na vyšší úroveň srovnatelnou nebo lepší, než která byla v okolních zemích. Narychlo zřízené ústavy neměly zpočátku vhodné prostory pro výuku. Proto byl první ročník prvního učitelského ústavu na jihu Čech provizorně umístěn do budovy Reálného gymnázia v Českých Budějovicích. Mezi Českými Budějovicemi a vládou začala vyjednávání o získání vhodné a kapacitně dostatečné budovy, která však nevedla k žádnému výsledku.

The image shows two pages from a historical statistical report. The left page is titled "Statistik über den Besuch des Lehrerbildungsanstalt" and the right page is titled "Anzahl in den Schuljahren 1870-1 bis 1879-80". Both pages contain detailed tables with multiple columns representing different categories of students and their progression through the years 1870-1 to 1879-80. The tables include data on the number of students in each year, those who advanced to the next year, and those who graduated or were promoted.

**Obrázek 10** stručný přehled studentů v letech 1870–1880. Nalezneme zde kolik studentů se přihlásilo v těchto letech, kolik jich absolvovalo nebo postoupilo do vyššího ročníku a další informace. Do prvního roku nově otevřeného německého učitelského ústavu nastoupilo 50 studentů. Během prvních šesti let rapidně rostl počet studentů, kteří tento ústav navštěvovali. Nejvíce jich bylo 285 v letech 1876–1877. Po tomto roce začal zájem o učitelství opadat. Ve školním roce 1875/1876 byla délka studia na učitelském ústavu navýšena na čtyři roky. V letech největšího zájmu byli otevřeny paralelní první a druhé ročníky. Fotografie pořízena z Německý učitelský ústav SOKA České Budějovice.

Tedy si Českobudějovičtí vzpomněli na své bohaté školní tradice a rychle jednali. Německý státní ústav pro vzdělání učitelů spojil se Soukromým německým ústavem pro vzdělání učitelek v Českých Budějovicích. Tím vznikl Německý státní koedukovaný učitelský ústav v Českých Budějovicích. Zpočátku bylo studium tříleté, aby se školy rychle doplnily učiteli. Později probíhala výuka ve čtyřech ročnících. V prvním roce existence ústavu tvořili první ročník nově přijatí, do druhého ročníku přestoupili chovanci z Tábora a do třetího nastoupila většina českých a německých žáků z utrakvistického ústavu v Českých Budějovicích. Výuka zpočátku probíhala v budově dívčích škol na náměstí a v některých soukromých domech. Protože v Rakousku-Uhersku byl velký nedostatek učitelů, byli mezi prvními studenti i páni v pokročilém věku. Nejstaršímu nastupujícímu českobudějovickému studentovi bylo 51 let.<sup>37</sup>

<sup>37</sup> SOKA České Budějovice, Německý učitelský ústav v Českých Budějovicích.

The image shows two pages of a handwritten statistical table. The left page is titled "Statistik über den Besuch der Lehrerbildungsanstalt" and the right page is titled "Mortality in the school years 1880-1 bis 1889-90". Both tables have multiple columns for years, counts, and categories. The left table has columns for years from 1880-1 to 1889-90, and the right table has columns for years from 1880-1 to 1889-90. The tables contain numerical data and some text annotations.

Obrázek 11 stručný přehled studentů v letech 1880–1890. Nalezneme zde kolik studentů se přihlásilo v těchto letech, kolik jich absolvovalo nebo postoupilo do vyššího ročníku a další informace. Počet studentů klesal až do roku 1885, kdy byl o toto vzdělání nejmenší zájem. V dalších letech se začalo německý učitelský ústav navštěvovat opět víc a víc studentů. Fotografie pořízena z Německý učitelský ústav SOKa České Budějovice.

Plán nové školní budovy zhotovil zkušený stavitel Ondřej Martínek, architekt z Plzně. V jihozápadní části města byla vytipována plocha, na které byl zavezen městský příkop a hradební zdi zbořeny. Vykoupeny a zbořeny byly také domy Josefa Novotného a Augustina Meleny (tehdy č. p. 12 a 13). Na troskách původního městského opevnění a rozvalinách domů začala vyrůstat nová školní budova. Za dohledu plzeňského architekta stavbu pečlivě a zodpovědně prováděl zdejší stavitel František Roubal. Kámen byl dovážen z památného Svákova a dříví z městských lesů. V září roku 1872 českobudějovický biskup Jan Valerian Jirsík vysvětil základní kámen, který můžeme nalézt na jihozápadním rohu budovy. Společně s ním slavnostně vysvětil i prapor nově vzniknuvšího zpěváckého spolku Petr Vok. Město opanovala velká sláva. Měšťané opravili své domy, vyzdobili je prapory, věnci, kvítím a jinou zelení.

The image shows two pages of a handwritten statistical table. The left page is titled "Statistik über den Besuch der Einmalt-Schreibkurse" and the right page is titled "Statistik über den Besuch der Einmalt-Schreibkurse 1890-1900". Both pages contain columns for years, student numbers, and various administrative details. The handwriting is in German, and the tables are organized into rows representing different years and columns representing different categories of student activity.

Obrázek 12 stručný přehled studentů v letech 1910–1920. Nalezneme zde kolik studentů se přihlásilo v těchto letech, kolik jich absolvovalo nebo postoupilo do vyššího ročníku a další informace. Během let 1890–1900 se počet studentů navštěvující německý učitelský ústav moc neměnil. Každém ročníku bylo přibližně 40–50 studentů. Fotografie pořízena z Německý učitelský ústav SOkA České Budějovice.

## 6.2 Život na Německém učitelském ústavu v Českých Budějovicích

Studentský i učitelský život již zpočátku velmi přísný. Učitelé se nesměli zabývat politikou a být v ní činní. Mezi školními zdmi i mimo ně žáci nesměli urážet náboženství. Návštěvy hostinců byly pro učitele i žáky zakázány. Na druhou stranu měli všichni velmi dobré podmínky pro pěstování hudby, zpěvu a sportu. Byl velmi příjemný a srdečný poměr mezi školou a veřejností. Jak studenti, tak učitelé měli mezi Českobudějovickými vysokou prestiž. Dalo by se dokonce říci, že Českobudějovičtí byli na svůj ústav hrdí.<sup>38</sup>

<sup>38</sup> SOkA České Budějovice, Německý učitelský ústav v Českých Budějovicích.

Zahl 1  
1875.

15 Kr.  
Stempel

# Zeugnis

der k. k. Lehrer-Bildungsanstalt in *Budweis*

*Beck Carl*,  
aus *Strakonitz* in *Böhmen* geboren  
am *2. November* 18*74*, *Katholischer* Confession, Zögling  
des *vierten* Jahrganges der k. k. Lehrer-Bildungsanstalt in *Budweis*,  
erhält über das erste Semester des Schuljahres 187*4* folgende Noten:

Sittliches Verhalten *sehr lobenswerth*  
Fleiss *ausgezeichnet*

**Obligate Unterrichtsgegenstände:**

**Leistung:**

Religionslehre	<i>sehr gut</i>
Padagogik und zwar: <i>Erziehung</i> <i>und Unterrichtslehre</i>	<i>gut</i>
Specielle Methodik und praktische Übungen	<i>gut</i>
Deutsche Unterrichtssprache	<i>gut</i>
Geographie	<i>gut</i>
Geschichte und vaterländische Verfassungslehre	<i>gut</i>
Mathematik und geometrisches Zeichnen	<i>gut</i>
Naturgeschichte	<i>gut</i>
Naturlehre	<i>gut</i>
Landwirtschaftslehre	<i>gut</i>
Schreiben	<i>gut</i>
Freihandzeichnen	<i>sehr gut</i>
Violinspiel	<i>ausgezeichnet</i>
Gesang	<i>gut</i>
Turnen	<i>gut</i>

**Nichtobligate Unterrichtsgegenstände:**

Böhmische Sprache	<i>0</i>
Orgelspiel	<i>0</i>

Äussere Form der schriftlichen Arbeiten: *sehr befriedigend*  
Zahl der versäumten Lehrstunden *15* entschuldigt. *0* nicht entschuldigt.  
Candidat genoss ein *Staats*-Stipendium von *150* Gulden.

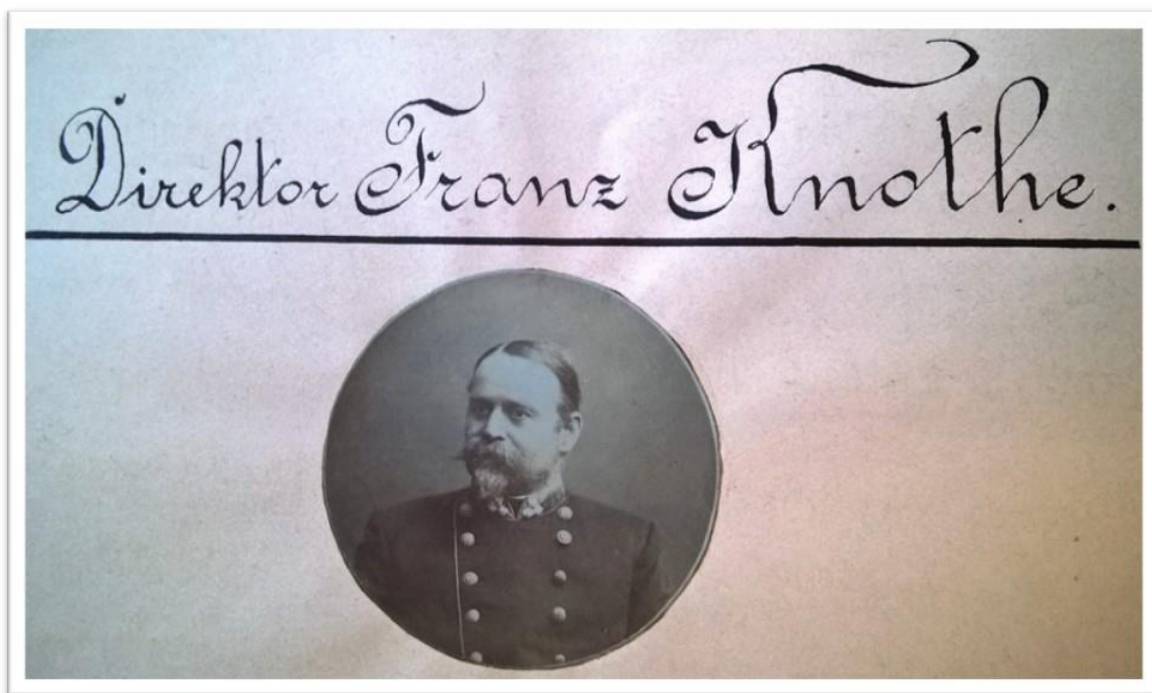
*Budweis*, am *20. Februar* 1875.

Director. Siegel. Classenvorstand.

Die früheren Studien des Candidaten: *Gymnasium und drei Jahre Theologie.*

Obrázek 13: Takto vypadalo vysvědčení z Německého učitelského ústavu. SOKA České Budějovice, Německý učitelský ústav České Budějovice.

Velkou zásluhu na dobrém jménu školy v počátečních letech měl první ředitel Emanuel Hrys. Byla sice nastavena základní přísná pravidla, nevznikla ale mocí, nýbrž přirozenou autoritou, spravedlností a lidskostí ředitele. Jeho dobrý duch prostoupil celou budovu ústavu a učitelé i chovanci si jej připomínali ještě dlouho po jeho odchodu ze školy. Na konci 19. století za ředitelování Josefa Šimka byla do provozu uvedena tělocvična s novým povrchem, šatnou a sportovním náradím. Malá tělocvična, několikrát modernizovaná, slouží dodnes. Za Julia Pauluse byl při škole založen spolek pro podporu chudých studentů. Zájem o studium školy byl velký. Například roku 1904 se na 40 volných míst hlásilo 140 zájemců. V roce 1905 byla doplněna smlouva mezi městem a učitelským ústavem, zastoupeným ředitelem Josefem Vojtou, na jejímž základě převzalo budovu do své správy rakousko-uherské mocnářství. Vestibul školy byl v roce 1906 ozdoben bytami Jana Ámose Komenského a Johanna Heinricha Pestalozziho, kteří dohlížejí na výuku dodnes. Na počátku 20. století došlo k uvolnění přísného školního režimu. Studenti a učitelé mohli od té doby navštěvovat dokonce i hostince.<sup>39</sup>

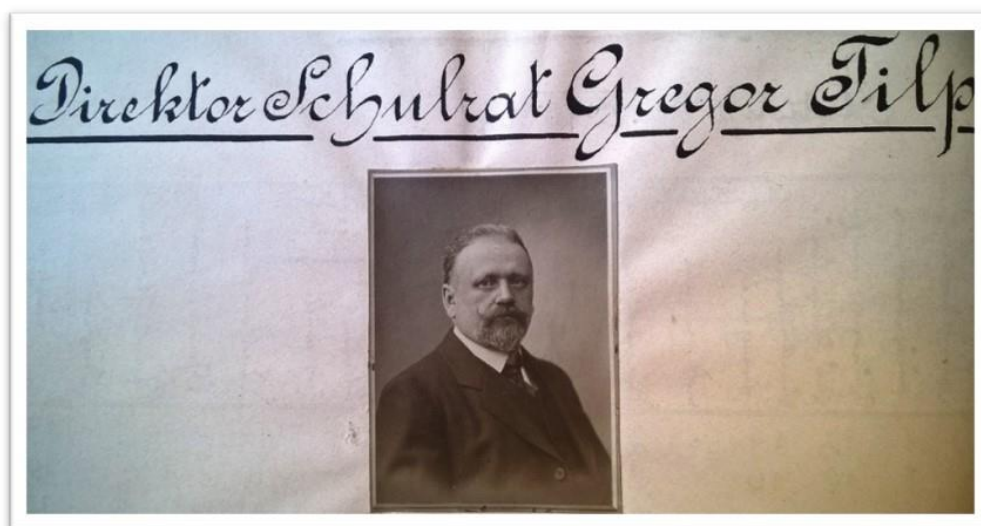


**Obrázek 14:** Třetí ředitel německého učitelského ústavu Franz Knothe (1897–1909). Fotografie pořízena z Německý učitelský ústav SOkA České Budějovice.

V roce 1909, za ředitelování Petra Vepřeka, rozbouřila poklidnou hladinu učitelského ústavu sebevraždou hodného a váženého profesora Antonína Cakla. Samotní studenti pozorovali proměnu ryzího a pokrokového muže v nevyrovnaného a duševně

<sup>39</sup> SOkA České Budějovice, Německý učitelský ústav v Českých Budějovicích.

trpícího člověka. Jeho duševní choroba se prý poprvé začala projevovat roku 1899, kdy byl v Pasteurově ústavu ve Vídni společně s dalšími dvanácti lidmi pokousán vzteklym psem. Hlavní příčinou jeho duševních potíží však byl pozdější zánět mozkových blan, kterým onemocněl. Stranil se společnosti a uzavíral se do svého světa, ze kterého nebylo úniku. Nejprve dostal zdravotní dovolenou a pak přišla hrozná zpráva. Oblíbený učitel Cakl učinil konec svému životu dobrovolně výstřelem ze své lovecké pušky. Na rozloučenou s přáteli zanechal dopis: „Mám obavu, že nemocí svou budu na obtíž a nebezpečím svému okolí. Nastává povinnost zemřít. Nad milosrdenstvím Božím nezoufám, ale doufám v ně, neboť Bůh sám ví, čím a čí vinou trpěl jsem od útlého věku a proč nedošel jsem štěstí v životě, Bůh ví, co bylo mou vinou a co okolností. Louče se s přáteli a známými, prosím, aby mně odpustili. S Bohem!“ Ještě dlouho po tragické události se učitelé i studenti scházeli vlevo od hlavní cesty před kostelem sv. Marka u čtvrtého hrobu. Ve své závěti nezapomněl oblíbený učitel ani na školy a školní instituce, kterým odkázal část svého majetku.<sup>40</sup>

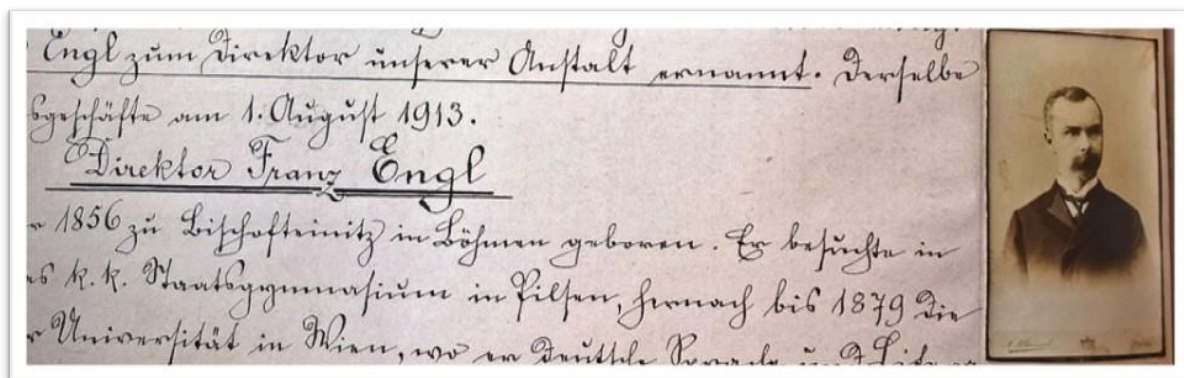


**Obrázek 15:** Čtvrtý ředitel německého učitelského ústavu Gregor Tilp (1909–1912). Fotografie pořízena z Německý učitelství ústav SOkA České Budějovice.

---

<sup>40</sup> SOkA České Budějovice, Německý učitelství ústav v Českých Budějovicích.





**Obrázek 16: Pátý ředitel německého učitelského ústavu Franz Engl (1913–1916).** Fotografie pořízena z Německý učitelství ústav SOkA České Budějovice.

Jako by tato událost narušila poklidný život učitelského ústavu. Ve školních lavicích se začal projevovat tlak pruského militarismu. Již v roce 1910 probíhalo cvičení ve střelbě. Během války byla dokonce zavedena junobrana – vojenský výcvik chovanců. Některé běžné předměty z výuky vypadly, škola byla plná přetvářky nad rakousko-uherskými válečnými „úspěchy“. V posledním roce války byli i sedmnáctiletí chovanci odváděni k vojenskému výcviku a z něho na ruskou a italskou frontu. V roce 1918, ještě v období těžkých bojů na světových frontách, proběhla v Soběslavi rozsáhlá demonstrace proti drahotě a celkové situaci v Rakousku-Uhersku. Učitelství ústav byl pro nedostatek uhlí na čas dokonce uzavřen. Úlevu a uklidnění přinesl až památný 28. říjen roku 1918.<sup>41</sup>

<sup>41</sup> SOkA České Budějovice, Německý učitelství ústav v Českých Budějovicích.

The image shows two pages of a handwritten statistical table. The left page is titled "Statistik über den Bereich Der Einmalt-Lehrerbildungsmittel" and the right page is titled "in dem Schuljahre 1910/11 bis 1920/21". Both pages contain detailed data on student numbers and progression between grades (I to V) for each year from 1910-1 to 1920-1. The tables are organized into columns for each year and rows for each grade level, with sub-rows for specific student counts and progression metrics.

Obrázek 17: Stručný přehled studentů v letech 1910–1920. Nalezneme zde kolik studentů se přihlásilo v těchto letech, kolik jich absolvovalo nebo postoupilo do vyššího ročníku a další informace. Fotografie pořízena z Německý učitelství ústav SOKa České Budějovice.

Ve školním roce 1919/1920 se učitelství ústav stal ústavem koedukačním. Do studia na učitelství povolání se mohli přihlásit nejen muži, ale i ženy, tímto se německý učitelství ústav změnil na koedukovaný německý ústav. Hned v prvním roce bylo zapsáno 19 chovank. Zařízení se však v prvních letech po světové válce stále potýkalo s nedostatkem paliva. V roce 1921 byla tělocvična ve večerních hodinách pronajímána novému sportovnímu spolku DTJ – Dělnické tělovýchovné jednotě. Významným mezníkem z hlediska provozu budovy a také kvality výuky se stal rok 1923, kdy Felix Špaček zavedl do školy v ceně 10 tisíc Kč elektrické osvětlení. Do školní budovy konečně vstoupila za ředitele Karla Essla moderní technologie. Staré petrolejové lampy a někde i svíčky konečně zmizely. Poklidně plynul život na učitelství ústavu i za Johanna

Nogela a Oskara Strasse, který vedl školu až do druhé světové války. Působil v mnoha místních spolcích, byl činný v městské samosprávě.<sup>42</sup>



**Obrázek 18: učitelský sbor v letech 1927–1928.** Fotografie pořízena z Německý učitelství ústav SOKA České Budějovice.

### 6.3 Poslední roky Německého učitelství ústavu v Českých Budějovicích

Už před válkou se diskutovalo o zrušení učitelství ústavů. Pomalu se schylovalo ke změnám, které na čas zastavila válka. První známky druhé světové války pocítil učitelství ústav v roce 1938. Na počátku mobilizace byla celá budova, kromě ředitelny, zabrána pro vojenské účely. Výuka byla na několik dní úplně přerušena. Ve třídách se usadila vojenská posádka, připravená bránit zemi při vstupu fašistů na naše území. Usídlil se zde i generální štáb pro oblast jižních Čech. Dokonce hlásný se musel odstěhovat z věže a jeho místo zaujalo pět vojenských pozorovatelů. Soběslav byla přímým svědkem odhodlanosti českých a slovenských mužů bránit vlast. V říjnu se výuka přesunula do nové školní budovy v dnešní ulici Edvarda Beneše. Všichni učitelé obdrželi speciální legitimace, díky jimž mohli vstupovat do budovy učitelství ústavu. Mnichovská dohoda z 30. září 1938 a vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava 15. března

<sup>42</sup> SOKA České Budějovice, Německý učitelství ústav v Českých Budějovicích.

1939 však znamenalo zkázu pro republiku a předhození Československa Hitlerovi, ale také návrat studentů do budovy učitelského ústavu. Československá armáda byla rozpuštěna. Do města však přišla vlna uprchlíků z pohraničí, z nichž někteří našli v Českých Budějovicích nové domovy.<sup>43</sup>



**Obrázek 19: Budova německého učitelského ústavu v Jeronýmově ulici.** Fotografie pořízena z Německý učitelský ústav SOKA České Budějovice.

Na konci roku 1939 odešel do důchodu ředitel Adolf Hemer. Jeho nástupcem se do těžké doby stal Josef Podroužek. Ze školy zmizely bysty T. G. Masaryka a Edvarda Beneše. Díla francouzských, anglických a ruských autorů byla uložena do skříní a zapečetěna. Po škole se objevily říšské symboly a Hitlerovy výroky. Německé nápisy

<sup>43</sup> SOKA České Budějovice, Německý učitelský ústav v Českých Budějovicích.

křičely ze všech stran. V učebnách hleděly na studenty obrazy Adolfa Hitlera a Emila Háchy. Na stěny se věšely nové mapy s opravenými hranicemi. Učitelství byl řízen přímo ministerstvem školství, němčina se stala úředním jazykem, protokoly byly psány německy. Všichni učitelé museli složit povinné zkoušky z německého jazyka. Mnoho kantorů a studentů s obrovským sebezapřením potlačilo veškeré projevy vzteku a vzdoru a nezavdalo příčinu k žádnému zvláštnímu opatření proti učitelství. Výuka probíhala dál.<sup>44</sup>

Na podzim roku 1940 Němci při reorganizaci školství přeložili do Soběslavi reálné gymnázium z Jindřichova Hradce a učitelství z Českých Budějovic. V učebnách se až do konce války tísnilo několik set studentů. V roce 1941 navíc říšské vojsko dočasně obsadilo tělocvičnu a některé přízemní prostory. Po atentátu na Heydricha se režim ještě utužil. Dějepis se nesměl učit, české knihy byly staženy z výuky, do školy začali jezdit němečtí školní inspektoři, při přijímání studentů kromě výsledku přijímací zkoušky rozhodoval i rasový původ a rasové tělesné znaky. Zkouška z němčiny měla velký vliv na přijetí, či nepřijetí. Od roku 1943 bylo stále jasnější, že Hitler bude poražen. Do města začali koncem roku 1944 přicházet první němečtí uprchlíci, kterým byly vyhrazeny některé prostory školy. Jejich příliv neustále sílil, takže v únoru roku 1945 byl ústav narychlo vyklízen úplně. Všechny pomůcky, knihy a zařízení se ve velkém zmatku stěhovaly do synagogy, hospodářské záložny a spořitelny. Předměty a knihy byly vyhazovány z oken na valník, takže se mnoho věcí zničilo.<sup>45</sup>

Němečtí uprchlíci byli v budově umístěni do 5. května, kdy začali prchat před postupující Rudou armádou. Krátce posloužila jako ubikace nově se tvořící branné moci. Po jejím přeložení se stala až do září roku 1945 ruským vojenským lazaretem. Tehdy místnosti školy nejvíce utrpěly. Musely být opraveny, vydezinfikovány a vymalovány. Začátek školního roku žáci absolvovali v náhradních prostorách, převážně v přírodě. Výuka byla obnovena v říjnu roku 1945. Školu však střídavě navštěvovali všichni soběslavští žáci a studenti, protože ostatní školní budovy byly až do začátku roku 1946 zabrány Rudou armádou. Nedostatek otopu přinutil studenty a učitele k vytvoření pracovních skupin, které se souhlasem města těžily v okolí Soběslavi dřevo na topení. Studenti gymnázia z Jindřichova Hradce a učitelství v Českých Budějovicích v té době už opět studovali ve svých městech jako před válkou. Pod správou Františka

---

<sup>44</sup> SOkA České Budějovice, Německý učitelství v Českých Budějovicích.

<sup>45</sup> SOkA České Budějovice, Německý učitelství v Českých Budějovicích.

Millera, tehdejšího starosty, učitelský ústav vstoupil do poslední smutné fáze své existence.<sup>46</sup>

---

<sup>46</sup> SOkA České Budějovice, Německý učitelský ústav v Českých Budějovicích.

## 7 Český učitelský ústav v Českých Budějovicích

### 7.1 Založení a vývoj Českého učitelského ústavu v Českých Budějovicích

Matice školská všemožně usilovala o zřízení Českého učitelského ústavu v Českých Budějovicích. K prvnímu, ale neúspěšnému pokusu o jeho zřízení došlo již v roce 1896. Bylo to v období, kdy rakouská vláda jednala o zbudování nového učitelského ústavu v Čechách. Matice školská se horlivě snažila prosadit České Budějovice za sídlo tohoto nového ústavu. Vláda to zamítla a zřídila nový učitelský ústav ve východních Čechách.

V Českých Budějovicích byl Český učitelský ústav nakonec ustanoven Maticí školskou a návrh jednatele spolku Augusta Zátky 23. června 1905 jako soukromá vzdělávací instituce. Ministerstvo kultury a vyučování schválilo vznik ústavu v srpnu téhož roku. Založením ústavu s českým vyučovacím jazykem v Českých Budějovicích byla nejen spatřována protiváha pro jediný dosavadní německý učitelský ústav ve městě, ale také došlo k posílení vzrůstajícího se českého živlu v Českých Budějovicích, čímž bylo vyhověno důležité kulturní tradici. Do té doby měli jihočeští zájemci o učitelské povolání na výběr mezi německým učitelským ústavem v Českých Budějovicích a českým učitelským ústavem v Soběslavi.

Podle původního plánu měl mít Český učitelský ústav v Českých Budějovicích pouze dva alternující ročníky.<sup>47</sup> V květnu roku 1906 byl schválen nový organizační statut, podle něhož měl být ústav postupně doplněn na úplnou instituci o čtyřech třídách v ročníku. K otevření prvního ročníku došlo již 19. září 1905, kdy byla zahájena výuka pro prvních čtyřicet žáků. Sídlo českého učitelského ústavu bylo v budově obecné Maticní školy na Lineckém předměstí v Českých Budějovicích. Tato škola měla později sloužit i jako cvičná škola pro praktickou výchovu studentům.<sup>48</sup>

S narůstajícím počtem zájemců v následujících letech musela Matice školská, pod jejíž kompetenci ústav spadal, musela řešit problém vhodných prostor pro školu. Jako nejvhodnější řešení bylo zvoleno přistavění nové budovy, k již stávajícímu objektu

---

<sup>47</sup> Nejprve se měl otevřít ročník první, druhý rok ročník druhý, třetím rokem pak první a třetí ročník, čtvrtým rokem druhý a čtvrtý ročník. Matuška K., Vývoj, s. 5.

<sup>48</sup> Školním rokem 1910/1911 byla při ústavu zřízena první třída nové cvičné školy, souběžně však k tomuto účelu byla i nadále využívána škola maticní. Počátkem následujícího školního roku byla tato nová cvičná škola rozšířena na školu čtyřtřídní, v letech 1915/1916 až 1919/1920 pak fungovala pouze jako škola chlapecká.

v Maticíni ulici. V roce 1911 byly ukončeny stavební práce vznikem poslední přístavby, čímž ústav dosáhl rozsahu, v kterém setrval až do konce své existence.<sup>49</sup>

Ještě předtím, než byly dokončeny všechny úpravy, bylo rozšířenému ústavu uděleno právo veřejnosti a právo konat na ústavu zkoušky dospělosti. Na základě tohoto práva se konaly první maturitní zkoušky od 24. června do 2. července. Tyto maturitní zkoušky skládalo 33 chovanců. V roce 1915 pak byla při ústavu zřízena zkušební komise pro školy obecné a měšťanské. Již v dubnu 1915 zde probíhaly první zkoušky učitelské způsobilosti.

V době vzniku ústavu bylo jeho řízení svěřeno ThDr. Theodoru Kasperovi, který byl za ředitele zvolen ministerstvem kultu a vyučování 11. srpna 1905. Ve funkci ředitele setrval až do konce roku 1907, kdy na svůj post rezignoval. Na jeho místo byl zvolen v roce 1908 profesor ústavu Josef Zikmund, který v této funkci setrval až do začátku roku 1924. V době, kdy byl ředitelem, došlo 1. ledna 1915 (se zpětnou platností 1. ledna 1914) k převedení instituce do státní správy. Pro Matici proběhlo toto zestátnění za ne příliš výhodných podmínek.<sup>50</sup> K zrušení těchto podmínek, které Matice školská odsouhlasila, došlo až v roce 1920, kdy ministerstvo školství a národní osvěty<sup>51</sup> zbavilo bývalého vydržovatele ústavního zařízení zbylých závazků.

Během první světové války musel být Český učitelský ústav několikrát přestěhován, neboť budova, ve které se nacházel, byla zabrána vojskem a sloužila k vojenským účelům. Z tohoto důvodu byl ústav provizorně umístěn v různých školních budovách ve městě. Působíště ústavu poskytla průmyslová škola, česká škola obchodní, dokonce probíhala výuka v pronajatých místnostech soukromého domu. Stav, ve kterém se škola nacházela, nutně ovlivnil i samotné vyučování na škole. Výuka se změnila tím, že docházelo k zavádění dopoledních a odpoledních směn, vyučovací hodiny byly

---

<sup>49</sup> První přístavba byla dokončena do začátku školního roku 1907/1908 a obsahovala tři učebny, sborovnu, ředitelnu, dva kabinety, tělocvičnu se třemi kabinety a předsíň. Druhá přístavba pak byla provedena až v roce 1911 a vytvořila prostory pro hudební síň, posluchárnu fyziky, cvičnou třídu, přírodopisný, fyzikální a zeměpisný kabinet, dále šatny a byt pro školníka. Blíže SOkA České Budějovice, VZ 1926/1927, s. 12.

<sup>50</sup> Dvacátého dubna 1913 se výbor Matice školské usnesl o schválení podmínek a vydal prohlášení: „o věnování budovy s vnitřním zařízením, školní zahrady a pokusného pole, o zajištění bytu pro ředitele, o převzetí nákladů na úklid a topení, a o příspěvku do státního rozpočtu na rok 1914 v požadované výši“. Srov. SOkA České Budějovice, Český učitelský ústav v Českých Budějovicích, inv. č. 1, sign. B 130, Kronika 1905–1922.

<sup>51</sup> Název Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, který byl využíván od roku 1918 do roku 1945. <http://www.msmt.cz/ministerstvo/165-let-ministerstva-skolstvi-mladeze-a-telovychovy>.



upraveny na 40 až 45 minut, jejich počet byl také zredukován a výuka některých předmětů zrušena. Mnoho žáků i profesorů odcházelo na vojnu.<sup>52</sup>

Pravidelné vyučování bylo obnoveno v budově českobudějovického ústavu až 3. ledna 1919, kdy studenti českého učitelského ústavu opět zasedli do svých lavic ve známých prostorách školy v Matiční ulici.

Ministerstvem školství a národní osvěty byla ve školním roce 1919/1920 na učitelských ústavech zavedena koedukace a na již Československý státní učitelský ústav v Českých Budějovicích bylo přijato 23 studentek (dvě do prvního ročníku, pět do druhého ročníku, šest dívek se pak stalo chovankami ústavu ve třetím ročníku a deset dívek ve čtvrtém ročníku). V tomto roce byly v ústavu ustanoveny také nové učební osnovy, jejichž cílem bylo zajistit hlubší vzdělání učitelstva. Tyto nové osnovy upravovaly výuku předmětů náboženství, hospodářství, hra na varhany a hra na klavír. Výuka náboženství byla ve druhém až čtvrtém ročníku zrušena. Hospodářství a hra na varhany byly ve čtvrtém ročníku zrušeny. Hra na klavír byla změněna na nepovinný předmět. Dále byl také změněn počet vyučovacích hodin u většiny předmětů.

Na žádost pobočky Ústředního spolku učitelek byla, po schválení Ministerstvem školství a národní osvěty, na začátku školního roku 1921/1922 zřízena dívčí pobočná třída. Na základě tohoto rozhodnutí měla být ve školním roce 1922/1923 otevřena pobočka pouze při druhém ročníku, v následujících letech pak střídavě při prvním a třetím, druhém a čtvrtém ročníku. Podmínkou zřízení těchto tříd bylo, že město České Budějovice poskytne prostory k umístění těchto tříd a bude hradit veškeré věcné náklady ze svého rozpočtu. Po vyhodnocení přijímacích zkoušek bylo do prvního ročníku přijato 40 studentek z 67 adeptek. V průběhu roku město žádalo o změnu rozhodnutí Ministerstva školství a národní osvěty, za účelem zřízení dívčích poboček u všech ročníků. Tato žádost byla zamítnuta, ale zároveň bylo povoleno, na náklady obce, zřídit pobočku při prvním ročníku s možností pozdějšího zestátnění. Poté co města na návrh přistoupilo, byla otevřena počátkem školního roku 1922/1923 pobočná třída při prvním ročníku. Další dívčí třídy byly otvírány v následujících letech, takže na začátku školního roku 1924/1925 se ústav skládal z osmi ročníků. Z toho byly čtyři dívčí, které byly rozděleny na obecní (první a třetí) a státní (druhý a čtvrtý).<sup>53</sup>

---

<sup>52</sup> K činné vojenské službě bylo v průběhu války povoláno 6 členů pedagogického sboru a 73 studentů, z nichž se již mnozí domů nevrátili. Blíže SOkA České Budějovice, VZ 1926/1927. s. 17–18. Viz. příloha č. 1.

<sup>53</sup> SOkA České Budějovice, Český učitelský ústav v Českých Budějovicích, VZ 1927, s. 10.

Tento počet dívčích tříd nevydržel dlouho. V následujícím školním roce už nebyla otevřena dívčí pobočka při prvním ročníku. Koedukace byla na ústavu opět zavedena s tím, že dívčí pobočka při čtvrtém ročníku byla zrušena koncem školního roku 1927/1928. Důsledkem tohoto vývoje bylo přejmenování ústavu na Československý státní koedukační ústav učitelský. Koedukace probíhala beze změn až do druhé světové války.

Činnost ústavu ovlivnila až nacistická okupace v roce 1941 a druhá světová válka, do té doby pracoval jako koedukační ústav. Němcům bylo po 15. březnu 1939 české školství v Českých Budějovicích trnem v oku. V této době byl v Českých Budějovicích uplatňován silný národnostní a politický útisk Čechů. České Budějovice brali jako německé město, a proto z nich odstranili některé české školy. Mezi těmito školami byl i Československý koedukační učitelský ústav, který byl výnosem Ministerstva školství v Praze přesunut do budovy učitelského ústavu v Soběslavi. Josef Podroužek, který byl od 1. října 1939 pověřen správou soběslavského učitelského ústavu, se ujal správy přesunutého budějovického učitelského ústavu. Přestěhování bylo provedeno počátkem září 1941. Školní rok 1941/1942 byl pro českobudějovický učitelský ústav jeden z nejtíživějších. Jedním z důvodů byl fakt, že v tomto roce měl otevřený pouze čtvrtý ročník. Bylo zde pouze 46 žáků, z toho bylo 21 studentů a 25 studentek.

Pro českobudějovický učitelský ústav byl školní rok 1945/1946 novým začátkem. Ještě před začátkem školního roku byl zrušen výnos Ministerstva školství z roku 1941, který přestěhoval učitelský ústav v Českých Budějovicích do Soběslavi. Nový výnos s platností od 1. září 1945 umožnil obnovit státní koedukační učitelský ústav v Českých Budějovicích.

Podle rozhodnutí Okresního Národního Výboru v Českých Budějovicích ze dne 10. září 1945 a po schválení Ministerstvem školství, umístěn učitelský ústav do budovy po bývalém německém učitelském ústavu v Jeronýmově ulici 12. Bývalá budova ústavu v Matiční ulici byla v revolučních dnech zabrána obecnou školou pro děti Krumlovského předměstí. Budova, do které byl ústav přestěhován, byla v žalostném stavu způsobeném bombardováním města. Díky společné práci učitelského sboru a studentů byla budova opravena do takového stavu, aby bylo možné vyučovat.<sup>54</sup>

---

<sup>54</sup> SOkA České Budějovice, Český učitelský ústav v Českých Budějovicích, inv. č. 2a, sign. B 130, Kronika 1940–1948, s. 10.

Na začátku školního roku 1945/1946 bylo při učitelském ústavu otevřeno reálné gymnázium. V tomto roce byl otevřen druhý, třetí a čtvrtý ročník učitelského ústavu a zároveň proběhly přijímací zkoušky pro první ročník reálného gymnázia.<sup>55</sup>

Společný vývoj ústavu a cvičné školy trval pouze do 1. října 1947. Důvodem proč tato spolupráce skončila, bylo přestěhování Zátkova reálného gymnázia v Českých Budějovicích do budovy učitelského ústavu v Jeronýmově ulici č. 12. Cvičná škola byla tedy rozdělena a přestěhována jednak do sousední budovy obecné školy a jednak do pomocné školy ve Štítného ulici. Díky tomuto rozdělení bylo problematické jak po administrativní stránce, tak i kvůli tomu, že byl ztížen přímý dohled ředitelství nad cvičnou školou. Vzhledem k horlivosti, dochvilnosti a svědomitosti cvičných učitelů se však stíhala praxe čtvrtých ročníků a zároveň ani netrpěla výuka žáků cvičné školy.<sup>56</sup>

Během prvních let po druhé světové válce se však všechny učitelské ústavy v celé zemi postupně a definitivně zavřely. V těchto letech také přestalo odpovídat novým potřebám i středoškolské vzdělání pro učitele, a tak bylo nahrazeno vzděláním vysokoškolským.

Poslední školní rok Státního koedukačního učitelského ústavu byl rok 1947/1948. Josef Podroužek, který byl posledním ředitelem tohoto ústavu, k ukončení poznamenal: „Učitelské ústavy vykonaly velký kus poctivé práce a jejich poslání bylo žáky a učitelstvem chápáno vážně. Ústavy učitelské se začleňují jakožto jeden z článků učitelského vzdělání a čestně ustupují pedagogické fakultě, vysokoškolskému učilišti.“<sup>57</sup>

---

<sup>55</sup> Tato reálná gymnázia, do kterých se přijímali žáci ve věku 14 let, byla myšlena jako nový typ školy, nahrazující učitelské ústavy a pečující o výchovu učitelského dorostu. Ale poté, co bylo stanoveno vysokoškolské vzdělání učitelů, ztratily tyto školy původní účel, aniž by vykonaly poslání řádné střední školy.

<sup>56</sup> SOkA České Budějovice, Český učitelský ústav v Českých Budějovicích, VZ 1947/1948 – dodatek.

<sup>57</sup> SOkA České Budějovice, Český učitelský ústav v Českých Budějovicích, inv. č. 2a, sign B 130, Kronika 1940–1948, s. 35.

## 7.2 Školní rok a jeho organizace na Českém učitelském ústavu v Českých Budějovicích

Školní rok na Českém učitelském ústavu v Českých Budějovicích začal v polovině září bohoslužbou. V následujících dnech usedli studenti učitelského ústavu do lavic a začalo klasické vyučování podle stanoveného rozvrhu. Studium bylo rozděleno, stejně jako dnes, do dvou pololetí, kdy konec prvního pololetí byl přibližně v polovině února. V této době obdrželi chovanci po absolvování mše pololetní vysvědčení. Druhé pololetí trvalo také pět měsíců a končilo v polovině července. Stejně jako na začátku tak i na konci byla bohoslužba, která zakončovala školní rok. Po bohoslužbě už zbývalo jen rozdat závěrečné vysvědčení, které studenty opravňovalo k postupu do vyšších ročníků nebo k opakování dané třídy. Studentům, kteří neprospěli, bylo umožněno konání opravných zkoušek na začátku září. Při úspěšném složení opravných zkoušek mohli studenti pokračovat do dalšího ročníku.

Letní prázdniny byly od poloviny července do poloviny září. Další volno měli během školního roku v době, kdy byly některé církevní a státní svátky a také v neděli. V neděli probíhali exhorty a pravidelné bohoslužby, jež byly pro chovance ústavu povinné až do roku 1919. Na těchto bohoslužbách byli studenti pod dozorem učitelského sboru. Volno bylo i v památných dnech rodu Habsburků, kdy slavné služby Boží a zádušní mše.

Podmínkou pro přijetí na Český učitelský ústav v Českých Budějovicích byly přijímací zkoušky, které se konaly z vyučovacího jazyka, matematiky, náboženství (pouze do roku 1919) a přípravných vědomostí hudebních. U prvních dvou výše zmíněných předmětů se skládala zkouška z písemné a ústní zkoušky. Zkušební komise, která rozhodovala o přijetí uchazeče na školu, významně přihlíželi nejen na výsledky přijímacích zkoušek, ale i na výsledky dosažené v předchozím vysvědčení,<sup>58</sup> hudebním a výtvarným schopnostem daného kandidáta a také k tomu, jestli má nějaké jazykové vady. V letech 1905 až 1907 se konaly přijímací zkoušky, z organizačních důvodů, v měsíci září. V roce 1907 byl nově stanoven měsíc červenec jako řádný termín konání přijímacích zkoušek. Jestliže byl po červencovém termínu do prvního ročníku českého učitelského ústavu zapsán nedostatečný počet studentů, mohl být vypsán dodatečný termín, který se konal v září.

---

<sup>58</sup> Důležitou roli hrála známka za pilnost a známka z mravného chování, vyučovacího jazyka, matematiky a náboženství.

Vyučování probíhalo od sedmé nebo osmé hodiny ranní do pozdního odpoledne. V týdnu však měli studenti dvě odpoledne volné. Většinou to bylo ve středu a v sobotu.

Do začátku první světové války měla vyučovací hodina šedesát minut. Během této války, v níž byla budova českého učitelského ústavu zabrána armádou, a ústav si musel hledat náhradní prostory v českobudějovických školách, došlo ke zkrácení délky vyučovacích hodiny na dobu menší než padesát minut. V této době bylo pro ústav těžké udržovat pravidelné hodiny, a tak se často stávalo, že se výuka konala pouze odpoledne.

Předměty, jež se vyučovaly na českém učitelském ústavu, měly studenty připravit pro jejich budoucí povolání. Z tohoto důvodu měly předměty dvě stránky, teoretickou a praktickou. Na ústavu byly základní povinné vyučovací předměty, které museli žáci každoročně absolvovat, aby mohli pokračovat. Mezi tyto předměty patřil český jazyk, který byl v tehdejší době označován jako jazyk vyučovací, počty a měřičství, zeměpis, dějepis, přírodopis, který zahrnoval také somatologii, hygienu a školní zdravotní vědy, přírodopis, tělocvik, kreslení, krasopis a náboženství. Další známka, kterou studenti dostávali, byla z povinné nauky hudební, která v sobě zahrnovala teoretickou část, zpěv, hru na housle, klavír a později také na varhany. Kromě žáků prvního ročníku byla v rozvrhu zahrnuta i pedagogika, která obsahovala všeobecné nauky o vychovávání, vyučování, speciální metodika a dějiny pedagogiky, a nauka o polním hospodářství.

Mimo povinných vyučovacích předmětů si mohli studenti učitelského ústavu vybrat a navštěvovat i předměty nepovinné, mezi které patřil mimo jiných i jazyk německý. Pro žáky třetího a čtvrtého ročníku bylo, od začátku školního roku 1909/1910, mezi nepovinné vyučovací předměty zařazeno lepenkářství.<sup>59</sup> Také zde byl v roce 1913/1914 otevřen dobrovolný kurz těsnopisu, kvůli malému zájmu byl však na konci školního roku zrušen. Český učitelský ústav dále studentům nabízel specializované kurzy o vyučovací metodě hluchoněmých a slabomyslných. Tímto kurzem chtěli pomoci budoucím učitelům k získání většího množství vědomostí.

Studenti třetího a čtvrtého ročníku se od roku 1910 zúčastňovali cvičení ve střelbě. Pro toto cvičení se stalo tradicí, že bylo zakončeno slavnostním střelením o ceny a také se řadilo k důležitým kulturním událostem ve městě. Střelecká cvičení však byla ukončena počátkem první světové války, kdy byly ústavu zabaveny veškeré zbraně a munice. S přípravou na první světovou válku a s válkou samotnou souviselo od školního roku

---

<sup>59</sup> Odvětví papírenského průmyslu vyrábějící předměty z kartónu a z lepenky.  
<https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?heslo=pen&sti=33097&where=hesla>.

1912/1913 zavedení polních her do vyučování. V letech 1915 až 1918 zde bylo zavedeno cvičení junoobrany, což byl v podstatě jakýsi vojenský výcvik pro studenty. V průběhu války byly do osnov ústavu zahrnuty také různé prázdninové výlety a cvičení.<sup>60</sup>

Studenti třetího a čtvrtého ročníku učitelského ústavu v Českých Budějovicích měli v rámci výuky hospitace chovanců na cvičných školách nebo na dalších školách v okolních městech a vesnicích. Hospitace měly dvě části, jednou částí byly náslechy, při kterých pouze sledovali výuku, druhou částí byly výstupy, v nichž si studenti mohli vyzkoušet získanou teorii v praxi. Do vyučování se však řadily i práce na školním pozemku a nesčetné naučné vycházky a výlety. Pod pedagogickým dozorem pak žáci navštěvovali hrady, zámky, muzea, umělecké, botanické a zoologické výstavy, továrny nebo jiné průmyslové závody. Dále také absolvovali celodenní túry do přírody. Český učitelský ústav v Českých Budějovicích upřednostňoval pochody na Šumavu nebo návštěvy rozličných památek v jižních Čechách.

Každé pololetí bylo uzavřeno zhodnocením prospěchu studentů ústavu. Klasifikace byla rozdělena do pěti kategorií stejně jako v dnešní době, což znamená 1= výborně, 2= chvalitebně, 3= dobře, 4= dostatečně, 5= nedostatečně. Kromě klasického známkování povinných a nepovinných předmětů bylo na ústavu také hodnocení slovní. Toto hodnocení bylo používáno na žákovo mravní chování a jeho pilnost.<sup>61</sup>

V roce 1919 byly vydány nové učební osnovy pro Československý státní učitelský ústav v Českých Budějovicích. V těchto osnovách byly některé povinné předměty, jako například výuka náboženství nebo hra na kytaru, změněny na dobrovolné a žáci je mohli navštěvovat jenom v rámci nepovinných předmětů. Další předměty jako hra na varhany a nauka o hospodářství byly úplně odstraněny z osnov. Tato změna osnov obsahovala také upravení počtu vyučovacích hodin v průběhu každého týdne školního roku u většiny předmětů.

Od začátku školního roku 1910/1911 byla na ústavu zřízena ústavní čítárna, kde se mohli žáci věnovat samostudiu každé středeční a nedělní odpoledne, kdy měla knihovna otevřeno. Každé středeční odpoledne se zde konaly různé poučné besedy a schůze, které byly doprovázeny četnými přednáškami, které měli na starosti jak členové učitelského sboru, tak i chovanci ústavu. Dále je doprovázely různé recitace a hudební produkce.

---

<sup>60</sup> SOkA České Budějovice, Český učitelský ústav v Českých Budějovicích, inv. č. 1, sign. B 130, Kronika 1905–1922.

<sup>61</sup> Pro zhodnocení žákova mravního chování se užívala tato stupnice: chvalitebné, uspokojivé, zákonné, méně zákonné, nezákonné chování žáka. Studentova pilnost pak byla hodnocena slovy: vytrvalá, uspokojivá, dostatečná, nestejná, nedostatečná.

Právě hudbou se učitelský ústav významně podílel na kulturním životě v Českých Budějovicích. Studenti, které vedl učitel hudební výchovy František Vránka, často pořádali koncerty a akademie. Ty byly součástí různých dobročinných akcí a sloužily nejen pro podporu nemajetných chovanců a uchazečů o studium, ale přispívaly i jiným školským charitativním organizacím.<sup>62</sup>

Žáci ústavu, kteří pocházeli ze slabého sociálního prostředí, byli odkázáni na pomoc několika málo soukromých nadací, dary soukromníků a již zmíněné výtěžky koncertů, které se staly základem pro vznik Spolku pro podporování chovanců ústavu. Tento spolek vznikl v roce 1909. Nemajetným studentům nejvíce pomohlo zestátnění ústavu v roce 1915, díky tomu získali značnou finanční podporu ze strany státní správy. V následujícím školním roce 1915/1916 mělo třináct studentů poloviční státní stipendium, které činilo 200 korun. Během následujících let mělo tuto státní podporu ročně čtrnáct žáků.

Státní dozor nad řízením ústavu měli nestarost zemští školní inspektoři. V letech 1905 až 1920 prováděli zevrubnou inspekci Jaroslav Sobička, Vladimír Mikan a dr. Emanuel Veber. Kromě nich navštěvovali ústav odborní inspektoři Josef Škoda a prof. František Lepš, kteří měli na starost kreslení, a Josef Klenka, který měl na starost tělocvik. Také zde byl vykonáván dozor nad vyučováním katolického náboženství. Komisaře, kteří měli tento dozor na starosti ustanovovala biskupská konsistoř v Českých Budějovicích. Mezi komisaře zvolené konsistoří patřili Václav Macek a dr. Antonín Málek.<sup>63</sup>

Na konci studia museli studenti skládat zkoušku dospělosti, která je opravňovala k tomu, aby byli tzv. podučiteli nebo prozatímními učiteli. Zkouška dospělosti se skládala ze tří částí, a to z písemné, praktické a ústní. Písemná část obsahovala zkoušku z pedagogiky, vyučovacího jazyka a matematiky. Praktická část zjišťovala metodickou způsobilost a studenti ji dokazovali prostřednictvím vyučovacích pokusů, které se konaly na cvičných školách před zvolenou komisí. Ústní část se skládala ze všech povinných předmětů, jež byly na ústavu. Byla zde výjimka pro studenty, kteří měli ze dvou závěrečných ročníků alespoň známku chvalitebně. Tyto studenti byli oprostěni od

---

<sup>62</sup> Aby byl student zproštěn ústní zkoušky dospělosti i z předmětů, z nichž konal povinnou maturitní zkoušku písemnou, musel výsledek této psané zkoušky souhlasit se stanovenou průměrnou klasifikací pololetních známek dvou posledních tříd.

<sup>63</sup> Základ skupiny mluvnicko-historické tvořil vyučovací jazyk, zeměpis a dějepis. Třidu přírodovědeckou utvářel přírodopis, přírodopyt a matematika nebo rýsování. Matematicko-technický souhrn pak byl reprezentován matematikou, kreslením, krasopisem a rýsováním či přírodopyttem. Nezbytným zkušebním předmětem každé z výše uvedené skupiny byla také pedagogika.

skládání ústní zkoušky z daných předmětů.<sup>64</sup> V květnu se skládaly první dvě části maturitní zkoušky, ústní část probíhala na začátku července. Pokud byl žák neúspěšný, tak měl ještě možnost opravného termínu, který se konal v září téhož roku. Ovšem reprobovaní žáci museli maturitní zkoušku zopakovat až další rok v řádném termínu. V roce 1909 se konaly první zkoušky dospělosti na Českém učitelském ústavu v Českých Budějovicích. To bylo možné díky tomu, že ústav získal právo veřejnosti. Od roku 1915 se těchto zkoušek mohli účastnit i žáci, kteří nestudovali na ústavu. V období první světové války skládala velká část studentů zkoušky dospělosti v předčasném nebo mimořádném termínu. Každé maturitní zkoušce (řádne, předčasné, opravné) předsedal člen zemské školní rady, tedy zemský nebo okresní inspektor. Ve válečném období předsedal zkouškám samotný ředitel ústavu. Vedle nich byli ve zkoušející komisi učitelé ze závěrečného ročníku školy.

K tomu, aby se z absolventů stali učitelé, museli složit zkoušku učitelské způsobilosti, ke které mohli až po dvouleté praxi. Zkoušky učitelské způsobilosti se mohli od roku 1915 skládat na Českém učitelském ústavu v Českých Budějovicích. Tyto zkoušky byly pro učitele obecných a městských škol a konaly se pravidelně v dubnovém a listopadovém termínu. Pro obecné školy měla zkouška učitelské způsobilosti písemnou, praktickou a ústní část. Zaměřovala se především na pedagogiku a v ní hlavně na metodiku povinných vyučovacích předmětů a k předpisům školní praxe. Kandidát, který se ucházel o získání způsobilosti učitele na městské škole, musel složit zkoušku ze všech vyučovacích předmětů jedné ze tří stanovených skupin: mluvnicko – historické, přírodovědné nebo matematicko – technické.<sup>65</sup> Učitelé, kteří již splnili zkoušku způsobilosti, si mohli na Českém učitelském ústavu dodělat zkoušku z německého, anglického či francouzského jazyka nebo také zkoušku k výpomocnému vyučování náboženství.

---

<sup>64</sup> Aby byl student zproštěn ústní zkoušky dospělosti i z předmětů, z nichž konal povinnou maturitní zkoušku písemnou, musel výsledek této psané zkoušky souhlasit se stanovenou průměrnou klasifikací pololetních známek dvou posledních tříd.

<sup>65</sup> Základ skupiny mluvnicko-historické tvořil vyučovací jazyk, zeměpis a dějepis. Třidu přírodovědeckou utvářel přírodopis, přírodozpyt a matematika nebo rýsování. Matematicko-technický souhrn pak byl reprezentován matematikou, kreslením, krasopisem a rýsováním či přírodozpytem. Nezbytným zkušebním předmětem každé z výše uvedené skupiny byla také pedagogika.



## 8 Ženský církevní učitelský ústav U sv. Josefa v Českých Budějovicích

Hlavní zásluhu o zřízení Soukromého ústavu ke vzdělávání učitelek s vyučováním v češtině v Českých Budějovicích měl spolek Kongregace Školských sester de Notre Dame, který roku 1904 získal od ministerstva školství příslušné povolení. Díky tomu byl, v roce 1904 při dívčí škole u sv. Josefa, zřízen ústav pro vzdělávání učitelek. Tento učitelský ústav byl potřeba nejen pro jižní Čechy, ale i pro kongregaci samotnou a jejich dorost. Jelikož první učitelský ústav v Praze u sv. Anny dávno nestačil. Kvůli nedostatku místa, zde nebylo možné otevřít další potřebné ročníky. Z tohoto důvodu byl zřízen nový ústav v Českých Budějovicích. Ročníky obou ústavů se měli každoročně střídát, a tak dohromady vytvořit celý čtyřletý ústav. Zřízení učitelského ústavu v Českých Budějovicích narazilo na nesouhlas ze strany Vídeňského ministerstva školství. To se všemožně snažilo zabránit vzniku tohoto ústavu, a tak kladlo různé překážky, aby ve městě, které bylo pod německou vládou, nepřibyl nový český ústav. Kladené překážky pomohl překonat tehdejší poslanec a pozdější arcibiskup olomoucký dr. Antonín Cyril Stojan a díky tomu, byl 18. září 1904 otevřen nový učitelský ústav. Pro město České Budějovice to byla radostná zpráva. Vznikl tak druhý soukromý ústav v Českých Budějovicích, který vzdělával učitelky pro obecné školy.<sup>66</sup>

---

<sup>66</sup> <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/ucitelske-ustavy>.



**Obrázek 20: Budova učitel'ského ústavu u Sv. Josefa.**

[http://www.fotohistorie.cz/Jihoce'sky/Ceske\\_Budejovice/Ceske\\_Budejovice/Ceske\\_Budejovice\\_-\\_Beseda/Default.aspx](http://www.fotohistorie.cz/Jihoce'sky/Ceske_Budejovice/Ceske_Budejovice/Ceske_Budejovice_-_Beseda/Default.aspx).

Všechny dívčí školy u sv. Josefa měly právo veřejnosti. Obecná škola toto právo získala už v březnu roku 1876. Měst'ská škola ho získala v září roku 1903. Učitel'ský ústav se ho snažil získat dvakrát, ale bez úspěchu. Povedlo se mu ho získat až výnosem ze dne 10. února 1909, který vydal tehdejší český správce ministerstva kultu a veřejnosti Josef rytíř Kaněra. Po státním převratu bylo v Československé republice ministerstvem školství a národní osvěty ponecháno právo veřejnosti obecné a měst'ské škole. Učitel'skému ústavu bylo trvale uděleno až 31. prosince 1925.

Jelikož se ústav neustále rozšiřoval, bylo nevyhnutelné, že budova z roku 1871 nestačila, a proto se musely přistavovat další prostory. Kongregace, pod jejíž správou se ústav nacházel, byla často ve špatné finanční situaci. Díky podpoře dobrodinců a pomocníků bylo možno v roce 1885 přistavět na dvoře novou školní budovu s prostornou školní kaplí. Dále byl v roce 1903 zakoupen domek s polovinou zahrady od slečny Mrázové. Díky tomu mohlo být postavené nové nádvorní křídlo budovy pro učitel'ský ústav, kreslárna, tělocvična a exhortní síň. V době, kdy ani tyto nové prostory nestačily, přikoupila kongregace roku 1904 sousední dům od pana Erlanga.

Veškeré úspory kongregace, které nebyly nijak malé, by na pokrytí veškerých výloh nestačily, kdyby štedře nepřispěl spoluzakladatel a největší dobrodinec tohoto ústavu. Za tyto činy je profesor, český kanovník a papež'ský prelát dr. Antonín

Skočdopole navždy zapsán zlatým písmem v dějinách učitelského ústavu u sv. Josefa. Všechny své příjmy a úspory, které byly v řádech tisíců korun, za svou dlouholetou literární činnost věnoval na zřízení a postupné rozšiřování ústavu. Protože dával veškeré úspory a příjmy škole, žil prostý, ale spokojený život.<sup>67</sup>

## 8.1 Budova Ženského církevního učitelského ústavu U sv. Josefa v Českých Budějovicích

Zdalo se, že nic nebrání zahájení pravidelného vyučování. Rada města Českých Budějovic, která se zavázala smlouvou, že poskytne ústavu místnosti, světlo, teplo a potřebné zařízení učeben, ale od svého původního slibu odstoupila. Českobudějovické školy byly přeplněné, proto městská rada doporučila, aby si spolek vyhledal vhodné místnosti sám. Jeho členové téměř měsíc usilovně hledali a až 29. srpna 1904 našli místnost v domě U Svatého Josefa v ulici Na Sadech. Místnost bylo třeba upravit ke školním účelům. Počátky českobudějovického ženského učitelského ústavu byly těžké a ústav dlouho hledal svou tvář. S vyučováním vypomáhali i profesori gymnázia.<sup>68</sup>

Školní rok byl tak zahájen až 1. září 1904 slavnostní mší svatou za účasti 47 žákyň, profesorů a čestných hostů. Po mši byl studentkám přečten kázeňský řád. Zařízení ústavu bylo zpočátku velmi skromné, vyučování probíhalo v jedné z upravených místností v domě U Svatého Josefa v ulici Na Sadech. Další místnost sloužila za sborovnu a menší místnost za ředitelnu. V prvním poschodí patřila ústavu ještě jedna malá místnost na učební pomůcky. V hodinách tělesné výchovy se využívala tělocvična měšťanské školy. Na bohoslužby o nedělích a svátcích chodily studentky do kostela, později společně s gymnáziem do farního kostela.

Pro ubytování žákyň zřídila správa ústavu v roce 1909 penzionát, který byl pro tyto účely upraven. Byla to krásná budova, která se vybavila secesním nábytkem a měla velkou zahradou. Nacházela se zde také společná knihovna a čítárna. Zdá se, že o ubytování nebyl velký zájem, protože byl penzionát po dvou letech zrušen. Ústav měl několik let soukromý charakter. Školné činilo 240–250 korun za rok, ubytování a stravování v penzionátu 600 korun ročně. Za léky a ošetřování lékařem platily studentky 25 korun ročně. Na chod školy přispívaly různé organizace, ale také jednotlivci. V roce

---

<sup>67</sup> <http://kramerius.cbvk.cz/search/i.jsp?pid=uuid:526a7fa8-bf9d-11e5-abba-001b63bd97ba&q=d%C3%ADv%C4%8D%C3%AD%20%C5%A1kola%20u%20sv.%20Josefa>.

<sup>68</sup>

[http://digilib.k.utb.cz/bitstream/handle/10563/19726/da%C5%88helov%C3%A1\\_2012\\_bp.pdf?sequence=1](http://digilib.k.utb.cz/bitstream/handle/10563/19726/da%C5%88helov%C3%A1_2012_bp.pdf?sequence=1).

1916 měl dva čestné členy, 57 zakládajících a 698 přispívajících členů z jižních Čech. K podporování chudých žáků byl založen 24. února 1917 podporovací spolek, který měl 13 zakládajících členů a 88 přispívajících členů. Kromě podpor obdržely potřebné studentky stipendium. Učitelství ústav přijímal žákyně IV. třídy střední a měšťanské školy a vzdělával je ve čtyřech ročnících. Poskytoval všeobecné vzdělání vyššího stupně odpovídající 5. – 8. třídě střední školy, a navíc se vyučovalo vychovatelství, vyučovatelské a pedagogické praxe na obecných školách.

## **8.2 Učební osnovy na Ženském církevním učitelství U sv. Josefa v Českých Budějovicích**

Učební osnovy pro učitelství ústav byly vyhlášeny organizačním statutem ze dne 31. července 1886, podle něhož byl upraven organizační statut pro ženský učitelství ústav v Českých Budějovicích, schválený výnosem c. k. zemské školní rady ze dne 17. listopadu 1907. Ve statutu byly dále také uvedeny předměty, které se na ústavu budou vyučovat, s příslušným počtem vyučovacích hodin, úkoly k písemným pracím z jazyka českého a německého a zavedené učebnice.

## **8.3 Přijímací řízení na Ženském učitelství U sv. Josefa v Českých Budějovicích**

Dle organizačního statutu se do prvního ročníku mohli přijímat uchazečky, které dosáhly věku 15 let. Ústní přijímací zkouška obsahovala náboženství, zeměpis, dějepis, přírodopis, přírodopis a nauky o tvarech měřičských. Ústní i písemná zkouška se pak skládala z jazyka vyučujícího (v tomto případě jazyka českého) a počtů. Mimo těchto předmětů se zjišťovaly hudební vědomosti uchazeček. V případě nesplnění přijímací zkoušky nebylo dovoleno opakování ve stejném nebo i jiném ústavu. Každá uchazečka musela při zápisu zaplatit 20 korun na učební pomůcky. Nebyla-li žadatelka přijata, vrátily se jí výkazy i peníze, které vynaložila. K zápisu do prvního ročníku byla uchazečka povinna přinést křestní list, potvrzení od lékaře a poslední školní vysvědčení. Nepřicházela-li žákyně bezprostředně z jiného učitelství ústavu, předložila také vysvědčení zachovalosti, výkresy, ukázky z krasopisu a ručních prací.

První přijímací zkoušky do prvního ročníku se konaly ve dnech 16. a 17. září 1904 v místnostech měšťanské školy. Ze 75 přihlášených uchazeček se dostavilo pouze 55. Obavy a nejistota zřízení z kvality nového učitelství ústavu trvala prakticky až do zahájení vyučování. Z 55 zkoušených uchazeček jich bylo přijato čtyřicet sedm.

## 8.4 Zkoušky dospělosti na Ženském učitelském ústavu v Českých Budějovicích

Když mělo dojít k prvním maturitám, neměl přerovský ústav ještě právo veřejnosti, a tak se studentky z větší části přihlásily k vykonání zkoušky dospělosti. Ministerstvo kultu a vyučování povolilo výnosem ze dne 31. května 1911, aby 27 studentek přihlášených na zkoušku dospělosti mohlo vykonat zkoušky v obvyklém červnovém termínu. Žákyním, které dosáhly svých devatenácti let až během letních prázdnin, bylo povoleno vykonat zkoušku v opravném termínu po prázdninách. Tímto výnosem bylo také povoleno, aby 27 žákyň mohlo vykonat písemné zkoušky dospělosti ve dnech 13. – 20. června za dozoru učitelského sboru a zodpovědnosti ředitele této školy.

Zkoušky začaly 13. července v osm hodin ráno. Praktické výstupy studentek se konaly na českobudějovických cvičných školách. Z 32 chovek zkoušených v Českých Budějovicích prošlo osm prostě, tři byly uznány dospělými po opravných zkouškách, čtyři odstoupily od možnosti dalšího konání zkoušky a ostatních 17 bylo uznáno nedospělým. Z třiceti devíti studentek, které se k maturitním zkouškám přihlásily, jen deset jich splnilo zkoušky v řádném termínu a tři v opravném. Těžko dnes soudit co mohlo být příčinou tohoto katastrofálního výsledku maturitních zkoušek, jisté je, že v následujícím roce mnoho studentek třetího ročníku začali přecházet do jiných učitelských ústavů s právem veřejnosti.

Když v dubnu 1913 českobudějovický ženský učitelský ústav získal právo veřejnosti, maturovalo zde pouze 17 žákyň. Písemné zkoušky z češtiny, matematiky a pedagogiky probíhali v termínu na konci května. První ústní zkoušky, které na tomto ústavě pak proběhly 14., 15. a 16. července, se konaly za předsednictví pana c. k. školního inspektora Eduarda Ouředníka. Dne 25. září 1913 proběhly opravné ústní zkoušky. Od roku 1913 se na českobudějovickém ženském učitelském ústavu konaly maturitní zkoušky pravidelně až do roku 1929.

## 8.5 Pravidelné události na Ženském učitelském ústavu U sv. Josefa v Českých Budějovicích

Každý školní rok začínal a končil slavnostní bohoslužbou, které se zúčastnili všichni studenti i učitelé. V době Rakouska–Uherska se také pravidelně konaly bohoslužby za členy císařské rodiny a oslavy významných historických událostí. Obzvláště důstojně byl oslaven 2. prosinec 1908, kdy se slavilo v celé Rakousko–uherské monarchii jubileum šedesátiletého výročí panování císaře Františka Josefa I. Také během každého školního roku se konalo několik kulturních akcí, na některých se přímo podíleli

chovanci ústavu. Pořádaly se akademie v Městském domě v Přerově, kde studenti předváděli pěvecká, hudební a recitační vystoupení.

Dne 1. – 7. května 1916 byl uspořádán týden Červeného kříže, kdy byly pořádány koncerty, divadelní představení, kinematografická představení a získávali se členové pro Červený kříž. Z chovank se osm stalo členy a také profesori nezůstali pozadu. Dne 19. prosince 1918 byl oslaven společnou slavností přerovských středních škol příjezd prezidenta T. G. Masaryka do vlasti a 21. prosince 1918 skládali ředitelé zdejších škol slib Československé republice.

Ve školním roce 1919/1920 byla v rámci žákovské samosprávy založena společná čítárna, pro kterou poskytlo ředitelství školy nutné místnosti. Tuto čítárnu spravovali studenti i ostatních přerovských škol. Od dubna 1919 se každou sobotu konaly Pohádkové hodinky, při nichž studentky ústavu vyprávěly dětem cvičné školy a později i dalších obecných škol, vybrané pohádky. Ve dnech 13. – 15. listopadu se v Přerově konaly oslavy na památku 250letého výročí úmrtí J. A. Komenského. Dne 15. listopadu se pořádala společná školní slavnost všech přerovských středních škol v Městském domě. Po slavnosti studenti vzdali hold učitelů národů před pomníkem J. A. Komenského. Studentky také každoročně podnikaly se svými učiteli celodenní výlet. Byly pořádány zeměpisné a přírodopisné vycházky do blízkého okolí. V zimě se věnovaly bruslení, sáňkování, lyžování a v letním období hrály na upraveném dvoře ústavu házenou, odbíjenou a jiné hry.

## **8.6 Praktická výuka na Ženském církevním učitelském ústavě U sv. Josefa v Českých Budějovicích**

Studentkám byly ředitelstvem a učitelským sborem doporučovány různé přednášky, výstavy a kurzy. Dne 6. prosince 1914 byl zahájen kurz metodiky pro vyučování a vychovatelství slepých. Kurzu se povinně zúčastnily studentky IV. ročníku a byl ukončen 17. ledna 1914. Dne 21. února byl zahájen kurz metodiky pro vyučování a vychovatelství hluchoněmých dětí. Který byl ukončen 21. března 1914. Studentky III. ročníku hospitovaly na cvičné škole, v prvním semestru jednu hodinu týdně a ve druhém semestru dvě hodiny týdně. V prvním pololetí hospitovaly všechny chovanky najednou ve třídách cvičné školy, a to v každé třídě tři týdny a ve druhém hospitovaly jednu hodinu a druhou hodinu absolvovaly praktické výstupy v 1. třídě cvičné školy.

## 8.7 Období první světové války (1914–1918) na Ženském učitelském ústavu U sv. Josefa v Českých Budějovicích

První světová válka přerušila slibný vývoj pedagogia. O prázdninách ředitel ústavu vyzval žákyně, aby se zúčastnily obecně prospěšných činností. Ve všech místních novinách byla dne 18. srpna 1914 otištěna výzva:

*„Chovanky dívčího pedagogia přerovského vybízejí se ředitelstvím, aby dle svých sil činně spolupůsobily při dobrovolném konání služeb v zájmu všeobecnosti, zejména při výpomoci na poli charitativním, při hospodářských a domácích pracích v rodinách osob k vojenské službě povolaných a v nemocnicích, při dozírání a zaměstnání postrádajících dozoru, v podnicích dobročinných, při šití pro nemocnice, při podpoře snah Červeného kříže a jin. akcí pomocných, při nichž součinnost chovaneček může přijíti v úvahu. Přihlášky písemné i ústní přijímá ředitelství. Chovanky, které snad již v naznačeném směru činny byly neb jsou, podejtež o tom ředitelství písemnou zprávu.“*

Budova školy byla na počátku války zabrána armádou a upravena na vojenskou nemocnici. Městská rada poskytla ústavu místnosti v budově gymnázia. Sotva se ústav do těchto nových místností přestěhoval, byla celá gymnazijní budova 14. září 1914 zabrána vojskem a ústav se musel opět stěhovat. Dne 17. září městská rada poskytla ústavu tři místnosti v bývalé obecné škole dívčí na Dolním náměstí. Dne 21. září začalo pravidelné vyučování všech předmětů mimo tělocvik, pro který nebylo v žádné budově volné tělocvičny. Byl tedy veden teoreticky až do doby, kdy byla upravena tělocvična v obecné škole chlapecké, kterou ústav používal společně s gymnáziem a měšťanskou školou.

## 8.8 Poválečné období na Ženském církevním učitelském ústavu U sv. Josefa v Českých Budějovicích

Po vzniku Československé republiky v roce 1918 se upravily osnovy učitelských ústavů. Osnovy, které platily ve 20. letech zredukovaly vyučování náboženství na jednu hodinu týdně v prvním ročníku. Byla odstraněna hra na varhany a hra na klavír a pro všechny byla zavedena povinná hra na housle. Některým předmětům byly přidány vyučovací hodiny, zejména přírodním vědám a kreslení. Nově bylo zavedeno rukodělné vyučování a druhý zemský jazyk, tj. pro Čechy němčina jako jazyk povinný. Dne 30. ledna 1919 se českobudějovický učitelský ústav opět nastěhoval do místností v budově dívčí obecné školy.

Původní název ústavu se několikrát změnil. Dlouho se udržoval název Soukromé dívčí pedagogium, v roce 1919 byl název změněn na Ženský ústav učitelský. Ústav, který byl dosud soukromý, měl značné finanční potíže, proto 15. února 1919 podalo kuratorium ústavu na ministerstvo školství a národní osvěty odůvodněnou žádost, aby byl ústav převzat do státní správy. Od 1. ledna 1920 došlo k jeho zestátnění. Výnosem ministerstva školství a národní osvěty ze dne 26. června 1922 byl ústav prohlášen koedukačním ústavem a od tohoto roku zde studovali ženy i muži.



## 9 Závěr

Českobudějovické učitelské ústavy sehrály významnou roli nejen ve svém základním poslání vzdělávání učitelů národních škol, ale také neméně významnou roli společenskou. Učitele nejen vzdělávaly, ale také vychovávaly. Jejich význam není pak omezen pouze na dobu jejich existence, ale prostřednictvím svých absolventů vychovávají ještě další generace.

Učitelské ústavy v době svého působení v Českých Budějovicích ovlivnily i kulturně společenskou tvář tohoto města a vychovávaly a vzdělávaly vlastenecké učitele. Učitelé pak v místech svého působení nejen vzdělávali, ale podíleli se i na politickém, kulturním a společenském životě obcí a měst. Aktivně pomáhali zachovávat a udržovat národní tradice a v oblasti vzdělávání přispívali k vytváření nových učebnic a didaktických pomůcek. Působili v celé řadě spolků, vydávali noviny i časopisy, zakládali pěvecké sbory, vedli kroniky, sbírali národní báchorky i pověsti. Svoji politickou, kulturní a společenskou angažovaností přispěli k samostatnosti českého státu.

Velký podíl na tom, jací učitelé byli, mělo samozřejmě i jejich vzdělání. Učitelské ústavy měly podobu středoškolského odborného vzdělávání, těsně propojeného s praxí na cvičných školách. Jejich největší rozkvět spadá do doby tzv. první republiky, tedy nového Československa. V tomto období se také ústavy stávají koedukovanými a otvírají tak možnost rovnocenného vzdělání mužů a žen. V dnešním přefeminizovaném školství se nechce ani věřit, že tomu před sto lety bylo jinak. Od té doby dosáhlo i vzdělávání učitelů jinou podobu a učitelské ústavy se staly historií. Nemění se však poslání učitele – vychovávat a vzdělávat a nemění se ani významný podíl učitelů na společenském a kulturním životě společnosti.

## Seznam literatury

### *Archivní fondy*

Okresní archiv České Budějovice, Český učitelský ústav v Českých Budějovicích.  
Okresní archiv České Budějovice, Německý učitelský ústav v Českých Budějovicích.

### *Tištěné prameny*

- Kádner O. (1929). *Vývoj a dnešní soustava školství I*. Praha: Sfinx.  
Kolektiv (2006). *Dějiny českých zemí v obrazech*. Praha: ALBATROS.  
Kovaříček V. (1984). *Cesty učitelského vzdělávání*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.  
Křivánek J. (1924). Příručka zákonů, nařízení a předpisů o národním školství v republice Československé, Brno: Ústřední spolek učitelský na Moravě.  
Průcha J. (2002). *Učitel. Současné poznatky o profesi*. Praha: Portál.  
Rada F. (1966). *Když se psalo ck: Ze života Českých Budějovic na začátku století*. České Budějovice: Krajské nakladatelství.  
Váňová, R., Rýdl, K., & Valenta, J. *Výchova a vzdělání v českých dějinách IV*. Praha: Karolinum.  
Veselá Z. (1992). *Vývoj české školy*. Brno: Masarykova univerzita.

### *Internetové zdroje*

- [http://digilib.k.utb.cz/bitstream/handle/10563/19726/da%C5%88helov%C3%A1\\_2012\\_bp.pdf?sequence=1](http://digilib.k.utb.cz/bitstream/handle/10563/19726/da%C5%88helov%C3%A1_2012_bp.pdf?sequence=1).  
<http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/gymnazia>.  
<http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/skolstvi>.  
<http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/ucitelske-ustavy>.  
<http://kramerius.cbvk.cz/search/i.jsp?pid=uuid:526a7fa8-bf9d-11e5-abba-001b63bd97ba&q=d%C3%ADv%C4%8D%C3%AD%20%C5%A1kola%20u%20sv.%20Josefa>.  
<http://www.gjvj.cz/stranka/zakladni-informace#historie-skoly>.  
[http://zameklomnice.cz/pdf/implementace/docs/1\\_rocnik/SOS/PED/vyvoj.pdf](http://zameklomnice.cz/pdf/implementace/docs/1_rocnik/SOS/PED/vyvoj.pdf).